

Lenka MARŠÁLKOVÁ

Walter Xaver z Dietrichsteina na kavalírské cestě (1683–1688) a jeho boj proti předurčené budoucnosti

Abstract: *Walter Xaver Count of Dietrichstein on the Grand Tour (1683–1688) and his fight against a predestined future*

Grand tour of Walter Xaver Count of Dietrichstein (1664–1738) seems to be at first sight quite typical but after closer examination, it can not be considered as one of many. By the time he started his journey, Walter Xaver was already the ordained clergyman and his parents supposed that after having completed a demanding educational program, a great spiritual career awaits him. With that, however, this young man had never reconciled and just during his grand tour there was a major turnaround: on his father he gradually acquired not only directing of his education to be more secular but also the promise that in the future he will be allowed to leave the clergy. The presented study therefore notices not only the course of this grand tour, its itinerary and young aristocrat's educational programme but also building Dietrichstein's ideas about his future, his disputes with his father and the role of the Hofmeister and answers the question whether and how this struggle influenced young man's studies and his relationships with his parents.

Key words: *Grand Tour – aristocratic education – Walter Xaver Count of Dietrichstein (1664–1738) – early modern period – baroque*

O fenoménu kavalírských cest bylo již řečeno i napsáno mnoho. Tyto výpravy mladých aristokratů raného novověku nejen za vzděláním patří již několik desítek let mezi zahraničními i českými badateli k oblíbeným, a navíc i ke čtenářsky vděčným tématům.¹ Kavalírská cesta (*Länderreise* či *Kavalierstour* německy,

1 Cílem této studie rozhodně není přinést vyčerpávající seznam literatury vztahující se ke kavalírským cestám, proto zde zmiňme pouze několik málo příkladů: Zdeněk HOJDA – Eva CHODĚJOVSKÁ – Milena HAJNÁ – Alexandra TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I., Kavalírská cesta českého šlechtice do německých zemí, Itálie, Francie, Španělska a Portugalska*, Praha 2014 a TÍŽ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. II., Cestovní deník Heřmana Jakuba Černína z let 1678–1682*, Praha 2014; Jiří KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*, Pelhřimov 2013; TÝŽ (ed.), *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století*, Pardubice 2007; Václav BOK – Anna KUBÍKOVÁ (Hgg.), *Bericht über die Reise Johann Christians und Johann Seyfrieds von Eggenberg durch die Länder Mittel-, West- und Südeuropas in den Jahren*

grand tour francouzsky, resp. anglicky) měla být vyvrcholením dlouhého a náročného výchovného i vzdělávacího procesu. Mladý aristokrat se z ní měl vrátit jako hotový kavalír: vzdělaný, zcestovalý, galantní, obratný v řeči i chování a s řadou užitečných kontaktů. Badatelé právem mají za to, že právě studium výchovy a vzdělání mladých šlechticů umožňuje nahlédnout do jejich myšlení i jednání, a více tak porozumět jejich přesvědčení o vlastní výjimečnosti – jednomu z pilířů jejich pečlivě budované stavovské identity.

Oproti staršímu i mladšímu období, kdy převládala buď *peregrinatio academica*, či naopak čistě vzdělávací pobyty, bylo cílem kavalírských cest doby vrcholného baroka nejenom studium na kvalitní univerzitě či šlechtické akademii, ale i ovládnutí několika jazyků, umění šermu, tance, jízdy na koni či dalších dovedností, které aristokrata odlišovaly od nižších vrstev; neméně důležitý byl ovšem i jejich sociální rozměr. Mladí pánové si během (často několikaleté) cesty významně rozšířili obzory a kromě známých památek a jiných zajímavostí také navštěvovali dvory vysoce postavených světských a duchovních hodnostářů, kde získávali důležité kontakty, cvičili se ve dvorném vystupování a formovali svůj vkus. Mimo to také poznávali mladé aristokraty ze všech koutů Říše, kteří se stejně jako oni vydali na cestu po zemích završit svůj přerod v ideálního kavalíra a také v dospělého muže – i tyto vztahy mohly mít na jejich další směřování rozhodující vliv.

Mladíci zpravidla mezi 15. a 22. rokem, od nichž se očekávalo, že v budoucnu zaujmou vysoké dvorské, zemské či duchovní posty, nebo se stanou dědici značných rodinných majetků, se na cesty vydávali většinou v doprovodu hofmistra, komorníka nebo i několika služebníků. Aby měly tyto náročné výpravy kýžený efekt, bylo zásadní, aby komunikace mezi rodiči (či poručíky), hofmistry i samotnými mladíky dokonale fungovala. Především výběr hofmistra, většinou vzdělaného, zcestovalého a organizačně schopného muže, který si u mladých pánů dokázal zajistit potřebnou autoritu, byl klíčový. Mnozí kavalíři na cestách totiž hodlali využít svobody, které se jim náhle dostalo, beze zbytku. Drobné excesy (tedy přiměřené popíjení alkoholu, hraní hazardních her nebo pobývání

1660–1663. *Eine kommentierte Edition*, České Budějovice 2012; Ivo CERMAN, *Bildungsziele – Reiseziele. Die Kavalierstour im 18. Jahrhundert*, in: Martin Scheutz – Wolfgang Schmale – Dana Štefanová (Hgg.), *Orte des Wissens*, Wien 2004, s. 49–78; TÝŽ, *Vzdělání a socializace kancléře Rudolfa Chotka*, *Český časopis historický* 101, 2003, s. 818–853; Tomáš FOLTÝN, *Výchova barokních knížat: Lobkovicové, cestovní instrukce a kavalírské cesty*, in: Porta Bohemica. Sborník historických prací 4, Litoměřice 2007, s. 163–180; Zdeněk HOJDA, „Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii, in: *Itálie, Čechy a střední Evropa*, Praha 1986, s. 216–239. Ze zahraničních prací zmiňme Mathis LEIBETSEDER, *Die Kavalierstour. Adlige Erziehungsreisen im 17. und 18. Jahrhundert*, Köln 2004; Antje STANNEK, *Die Telemachs Brüder. Die höfische Bildungsreise des 17. Jahrhunderts*, Frankfurt am Main – New York 2001; Rainer BABEL – Werner PARAVICINI (Hgg.), *Grand tour. Adeliges Reisen und europäische Kultur vom 14. bis 18. Jahrhundert*, Ostfildern 2005; Mark MOTLEY, *Becoming a French Aristocrat. The Education of the Court Nobility 1580–1715*, Princeton 1990 a mnohé další. Více odkazů na literaturu dále v textu.

v dámské společnosti) urozená společnost víceméně tolerovala – kavalírská cesta, jistě nejsvobodnější období života mladých kavalírů, představovala jistě období „hájení“. Velké prohřešky, jako například ignorování rodičovských příkazů, opijení se, nadměrné holdování alkoholu, hazardu a galantním dobrodružstvím či pravidelné vyhledávání špatné společnosti, mohly mít pro kavalíry i pro celou jejich rodinu důsledky přímo katastrofální: zostuzení dobrého jména rodu a odmítnutí ze strany vznešené společnosti i panovníka.²

A jak tedy probíhala cesta k dospělosti v případě hlavního hrdiny této práce, hraběte a později knížete Waltera Xavera z Dietrichsteina (1664–1738) – aristokrata původně předurčeného k dráze duchovního, který v době, kdy absolvoval svoji *grand tour*, již držel dva kanonikáty?³ Plánovaný program této kavalírské cesty a její itinerář byl pro jeho dobu i společenskou vrstvu zcela standardní a v podstatě nijak výrazně nevybočoval z dobové představy ideální kavalírské cesty. Také si lze povšimnout, že téměř přesně kopíroval trasu cest po zemích mladíkova otce a strýce.⁴ Přesto byla zrovna tato výprava nesmírně důležitá,

2 J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 259–261.

3 O tomto aristokratovi pojednává moje dizertační práce Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Walter Xaver z Dietrichsteina (1664–1738). Aristokrat, který nechtěl být duchovním*, dizertační práce, FF UPa, Pardubice 2017. Ačkoliv patřil hrabě a později kníže Walter Xaver z Dietrichsteina k jednomu z nejvýznamnějších rodů země Koruny české, velkou pozornost badatelů zatím nevzbudil – nepochybně proto, že nezískal žádný vysoký dvorský či zemský úřad. Walter Xaver byl třetím synem knížete Ferdinanda Josefa z Dietrichsteina a hraběnky Marie Alžběty, rozené z Eggenbergu, což ho předurčovalo k církevní dráze. V letech 1677–1679 navštěvoval jezuitský konvikt sv. Bartoloměje v Praze, poté studoval filozofii na univerzitě ve Vídni a v letech 1683–1688 podnikl kavalírskou cestu po Říši, Nizozemí, Francii a Itálii. Církevní kariéra byla už od jeho raného věku v podstatě hotovou věcí: tonsuru a čtvero svěcení přijal už v roce 1675 (tedy ve věku 11 let), otec mu zajistil kanonikáty v Olomouci a Pasově a usiloval pro něj i o Štrasburk, Salcburk a Vratislav. Naděje jeho rodičů ovšem vzaly za své, když se mladík duchovního stavu i získaných prebend vzdal a nadále žil světským životem. Byl dvakrát ženatý: jeho první žena Zuzana Kateřina Liborie Morkovská ze Zástřizl zemřela bez potomků, z druhého svazku s hraběnkou Karlou Maxmiliánou Pruskovskou vzešlo deset dětí, včetně pozdějšího dědice Karla Maxmiliána. I přes svůj skvělý původ a fakt, že se po smrti obou svých starších bratrů stal dědicem knížecího titulu i velké části rodového majetku a měl tedy ideální podmínky pro úspěšný rozjezd kariéry, na její budování rezignoval a spokojil se s působením ve správě Markrabství moravského. Srov. též k němu Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Zdraví a nemoc očima barokního aristokrata. Zdravotní stav knížete Waltera Xavera z Dietrichsteina ve 20. letech 18. století*, *Folia Historica Bohemica* 30, 2015, č. 1, s. 171–195. Walter Xaver je dále kratičce zmiňován například ve starších pracích: Mathias Maria FEYFAR, *Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg. Eine geschichtliche Studie*, Wien 1879; Jiří KROUPA, *Dietrichsteinové v 18. století. Studie o pozdně feudálním panství v době krize robotně nevolnického systému*, dizertační práce Masarykovy univerzity, Brno 1976. Z novějších prací zmiňme Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009, k Walteru Xaverovi pouze poznámky na s. 85–86, 253 a 538; k jeho kavalírské cestě viz mnohé zmínky v práci Jiří KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, Pelhřimov 2013, odkazy na konkrétní strany viz dále. Prameny k osobnosti tohoto Dietrichsteina jsou uloženy v Moravském zemském archivu v Brně, v Rodinném archivu Ditrichštejnů.

4 Oba bratři Ferdinand a Maxmilián z Dietrichsteina navštívili bruselský dvůr, studovali práva na univerzitě v Lovani, poté se vydali do Paříže a cestu završili v Itálii. R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, zde

a to nejenom pro Waltera Xavera samotného, ale i pro celou jeho rodinu. Během let, kdy se z něj měl stát dokonalý kavalír i duchovní na počátku své skvělé kariéry, u něj totiž došlo k dozrání jeho představy o budoucnosti, která se rozhodně neshodovala s plány jeho rodičů. Následující řádky by proto měly přiblížit nikoliv pouze jednu z mnoha kavalírských cest, ale také každodenní život mladého Dietrichsteina a především pak jeho boj proti předurčení k duchovnímu stavu i to, zda tyto protesty nějak ovlivnily zaměření jeho studií či itinerář cesty. Vzhledem k tomuto cílenému zaměření nejen na vzdělávací program, ale především na tříbení mladíkových názorů a na jeho konflikty s otcem, budou některé aspekty této cesty po zemích (jako například její finanční zázemí) cíleně opominuty.⁵

Ke kavalírské cestě Waltera Xavera z Dietrichsteina existuje dostatek pramenů, avšak celé studované období nepokrývají – pro její začátek a konec se dochovaly pouze torzovitě. Rodinný archiv Dietrichsteinů, který je uložen v Moravském zemském archivu v Brně, uchovává především rozsáhlou korespondenci ve formě originálů i konceptů v němčině, francouzštině, latině či italtštině; především se jedná o komunikaci knížete Ferdinanda z Dietrichsteina se synovým hofmistrem Janem Jiřím Buolem, se samotným mladým hrabětem a v menší míře i s dalšími zúčastněnými osobami. Instrukce se zachovaly pouze z doby počátku cesty a poté pro Dietrichsteinova pařížská studia, z korespondence ovšem plyne, že kníže sestavil speciální instrukci pro každou jednotlivou destinaci synova pobytu.⁶

Ideální vizi kavalírské cesty Waltera Xavera nastiňuje koncept nejstarší dochované instrukce.⁷ Mladík měl vyrazit z Pasova, kde tou dobou s rodinou pobýval, do Nizozemí, a to přes Řezno, Norimberk a Frankfurt a odtud přes Amsterdam, Haag, Rotterdam a Brusel, kde by se stejně jako mnozí další kavalíři na cestách sešel s místodržitelem Španělského Nizozemí, markýzem de Grana,⁸ do prvního důležitého cíle své cesty, tedy

s. 177–178.

5 O tom více O tom více L. MARŠÁLKOVÁ, *Walter Xaver z Dietrichsteina*.

6 Veškeré prameny ke kavalírské cestě Waltera Xavera jsou uloženy v Moravském zemském archivu (dále MZA) Brno, G 140 Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov (dále RA Ditrichštejnů), inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361.

7 Tamtéž, fol. 603–607, koncept instrukce ze srpna 1683.

8 Ottone Enrico Carretto, hrabě di Millesimo, markýz de Savona a de Grana (1639–1685), aristokrat původem z Itálie, vojevůdce a diplomat v císařských službách (působil jako vyslanec v Madridu) a od roku 1678 držitel řádu Zlatého rouna, byl ve sledovaném období (v letech 1682 až 1685) místodržitelem ve Španělském Nizozemí. Na přelomu let 1684–1685 se jeho dosud vcelku pevné postavení začalo otřásat v základech (důvodem byla jeho všeobecná neoblíbenost a především vypsání vyšších daní v létě roku 1684) a po povstání v srpnu roku 1685 nakonec musel být v úřadu nahrazen markýzem Antoniem de Agurto. De Granovo jméno je v souvislosti s výpravami mladých kavalírů mnohokrát zmíněno jak v dopisech z Dietrichsteinovy kavalírské cesty, tak i v řadě prací – například J. KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených*, zde konkrétně s. 69–70 apod. či Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*

do Lovaně. Druhým hlavním cílem byla Paříž, kam měl dorazit přes Calais a Dunkerque, a třetí cíl představoval Řím, kam by přicestoval přes Lyon a Turín. Kníže ale uvažoval i o univerzitě v Sieně a Perugii či akademii v Turíně, počítalo se i s výletem do Neapole. Mladý hrabě by se poté domů vracel přes Benátky či Milán směrem na Graz.⁹

Na lovaňské univerzitě měl Dietrichstein navštěvovat soukromé i veřejné lekce zaměřené na obojí právo (kanonické i civilní), přičemž studium mělo být završeno učenou disputací. Dále se měl vzdělávat v místní historii, geografii, politice, filozofii a samozřejmě i v jazycích. Již v Lovani se měl pomocí četby, diskuze, skládání vět i memorování gramatiky cvičit nejenom v latině, ale také ve francouzštině, kterou poté uplatnil v Paříži. Později, před cestou do Itálie, měl začít s italštinou a také s kurzy etiky. Udržovat si měl i své znalosti češtiny, proto bylo vhodné, aby s sebou vzal české knihy; domů měl psát minimálně jednou či víckrát týdně, a to nejenom ve výše zmíněných jazycích, ale také česky.¹⁰

Koncept instrukce se také zmiňuje o řadě záležitostí z každodenního života. Otec kladl značný důraz na plnění náboženských povinností a dobré mravy, neboť od Waltera Xavera se kromě vzdělávání očekávalo i obhájení dobrého jména celého dietrichsteinského domu. Zapovězena byla nevhodná společnost, nadměrné pití, utrácení a hazard, navíc jej všude musel doprovázet hofmistr Jan Jiří Buol. Tento univerzitně vzdělaný muž s titulem z práv původem ze Švýcarska se později uchýlil u císařského dvora jako knihovník a následně jako preceptor mladých arcivévodů, sekretář v rakouské dvorské kanceláři a v tajné konferenci a nakonec, v roce 1718, byl povýšen do stavu svobodných pánů.¹¹

Kromě pravidelných soukromých modliteb musel být mladý Dietrichstein denně přítomen na mši a především v Římě bylo vhodné, aby docházel na bohoslužby sloužené

9 Srov. s itinerářem této cesty, který uvádí J. KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených*, s. 364: Pasov – Řezno – Norimberk (konec srpna 1683) – Würzburg – Frankfurt nad Mohanem – Mohuč – Koblenc – Utrecht – Amsterdam (konec září 1683) – Haag – Rotterdam – Lovaně (polovina října 1683–30. 9. 1686) – Londýn (8. 10. – 24. 10. 1686) – Calais – Paříž (4. 11. 1686–18. 8. 1687) – Nancy – Mety – Lucemburk – Trevír – Heidelberg (7. 9. – 8. 9. 1687) – Štrasburk (polovina září 1687) – Basilej – Curych – Lyon – Turín (15. 10. – 22. 10. 1687) – Miláno (25. 10. – 27. 10. 1687) – Parma – Modena – Bologna – Loreto – Řím (12. 11. 1687–začátek října 1688) – Neapol (druhá polovina března 1688) – Siena – Benátky – Innsbruck – Mnichov (28. 11. – počátek prosince 1688) – Řezno – Linec – Vídeň (polovina prosince 1688).

10 Nabýtí rozvrh mladých kavalírů jako prevenci před jejich nepřístojným chováním zmiňuje např. I. CERMAN, *Vzdělání a socializace*, zde konkrétně s. 828–837.

11 O úloze hofmistra a metodách výuky M. LEIBETSEDER, *Die Kavaliertour*, s. 86–96; nejen k roli preceptorů, ale k metodám výuky a k následovníhodným vzorům A. STANNEK, *Die Telemachs Brüder*, s. 28–40 a dále s. 197–214. Viz také J. KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených*, k hofmistrům obecně s. 205–230, Jan Jiří Buol je zmíněn v tabulce na s. 208 a dále na s. 215–216. K němu (a k rodu Buolů) také krátce J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 4, sl. 1001–1002 (digitalizovaná verze na <http://www.zedler-lexikon.de/>), dále také Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti I.*, Praha 2008, s. 124.

tamními významnými církevními hodnostáři. Na veřejnosti se měl objevovat v sutaně z jemné látky a v dlouhém plášti, pro chladnější měsíce muselo být vše zhotoveno z černého holandského plátna a pro teplejší období z hedvábí. Během svátků měl oblékat slavnostnější, avšak nepříliš zdobný, hedvábný oděv s hladkým přehozem a na cestování cestovní šaty tmavé barvy. Na reprezentaci ovšem kníže šetřit nehodlal – pro syna vždy žádal jen to nejlepší a například v Římě mu hodlal dopřát vlastní kočár a koně. Šetřit se nemělo ani na služebnících: komorník měl dostávat kolem 28 či 30 zlatých (asi 15 tolarů)¹² za kvartál¹³ a také měl nárok na čisté šaty. O platu hofmistra se instrukce nezmiňuje, je ale možné, že mohl přesáhnout sumu 70 zlatých (kolem 35 tolarů) za kvartál, tedy zhruba 200 zlatých (či 100 tolarů) za rok.¹⁴ Walter Xaver se oproti době svých gymnaziálních studií, kdy dostával kapesné ve výši třech zlatých za měsíc, dočkal navýšení kapesného: nyní dostával měsíčně 12 tolarů (tedy asi 24 zlatých).

Studium práv v Lovani

Výprava tvořená Walterem Xaverem, jenž byl vyzbrojen řadou otcových doporučujících dopisů¹⁵ a později také francouzským pasem,¹⁶ hofmistrem Janem Jiřím Buolem a blíže neurčeným komorníkem se na cestu vydala z Pasova nejspíše 22. srpna roku 1683 a první

12 Na konci 17. století se jeden tolar rovnal zhruba jednomu a půl až dvěma zlatým; pro zjednodušení bude v případě této studie používán násobek dvou (tedy 1 tolar = 2 zlaté). Ve studovaných pramenech jsou přitom pravidelně používány (kromě dalších) obě tyto měny.

13 Údaj kvartál bývá tradičně chápán jako období v délce tří měsíců, studované prameny ovšem jako o kvartálu hovoří někdy o třech, jindy o čtyřech měsících, autorka studie proto k tomu přihlíží.

14 Srov. s platy hofmistrů mezi lety 1650–1750, které se pohybovaly od 200 do 1500 zlatých (či od 100 do 750 tolarů) za rok, J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 213. Zhruba o patnáct let později pobíral hofmistr synů Waltera Xavera 700 zlatých (350 tolarů) za rok, J. KROUPA, *Mikulovské a evropské kořeny josefinismu*, zde s. 64. Buolův dopis z 19. 5. 1687 hovoří o obdržení roční mzdy ve výši 200 zlatých (100 tolarů), nevíme však, zda se jednalo o celkovou sumu, či pouze o část platu. MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 532.

15 K důležitosti oněch doporučení, aby se mladíci dostali do vhodné společnosti, např. Katrin KELLER, *Von der Nützlichkeit des Reisens*, in: R. Babel – W. Paravicini (Hgg.), *Grand tour*, s. 429–454, zde s. 437–444.

16 Vydatné pomoci s vyřizováním tohoto pasu, který měl mladého hraběte bezpečně provést výbušnými oblastmi, se knížeti dostalo od francouzského *envoyé* na vídeňském císařském dvoře, markýze Sébevilla. Bernardin, pán a později markýz de Sébeville (1641–1711), je známý jako maršál, ale především jako francouzský vyslanec u císaře Leopolda I. – tuto funkci zde vykonával v letech 1681–1684. Ludwig BITTNER – Lothar GROß (Hgg.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden (1648), Band I, 1648–1715*, Oldenburg – Berlin 1936, s. 214. K raněnovověkým pasům a jejich významu i pro šlechtické cestování Zdeněk HOJDA, *Pasy 16.-18. století jako pragmatické písemnosti*, in: Zdeněk Hojda – Hana Pátková (edd.), *Pragmatické písemnosti v kontextu správním a právním*, Praha 2008, s. 155–186 a také viz koncepty dopisu od knížete Ferdinanda z 18. a 25. 9. 1683 (MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361,

noc zřejmě skutečně strávila v Řezně. První zprávy z cesty ovšem máme až z Norimberku, kam dorazili o čtyři dny později. I když se zde nezdrželi dlouho, byli dvorně uvítáni delegací tvořenou členy místní městské rady a byli provedeni po tamějších zajímavostech a kuriozitách.¹⁷ Podobně uctivě byli přivítáni i ve Würzburgu, kam dorazili už 1. září. Tamější biskup Konrád Vilém z Wernau¹⁸ jim poslal v ústrety kavalíra v biskupském kočáru taženém šestisprężím, který je odvezl k jeho dvoru. Zde je doprovázeli lokajové a čestná garda, opět jim byly předvedeny různé kuriozity, biskup je pohostil, poskytl jim čerstvé informace ohledně situace ve Španělském Nizozemí a varoval je před rostoucí francouzskou mocí. Následovala zastávka ve Frankfurtu a na kurfiřtských dvorech v Mohuči a v Kolíně, kde byl Dietrichstein opět přijat velmi přátelsky.¹⁹ V druhé polovině října byli již naši cestovatelé na nizozemské půdě a ujížděli přes Amsterdam nejdříve do Haagu, kde se jich ujal tamní císařský rezident, Daniel Johan Kramprich z Kronenfeldu,²⁰ který nad Walterem Xaverem držel ochrannou ruku i v následujících letech. Další zastávkou se stal Brusel, kam dorazili přes Delft a Rotterdam a kde se podle plánu setkali s dalším mocným ochráncem mladého pána: s guvernérem markýzem de Grana, u jehož dvora už dříve pobýval mladíkův starší bratr Leopold Ignác.²¹ Cestování snášel Walter Xaver dobře

fol. 323 a 334). Francouzský pas měla výprava k dispozici nejspíše až kolem poloviny října 1683, viz Buolův dopis z Bruselu z 18. 10. 1683 (tamtéž, fol. 346–347).

- 17 Tamtéž, fol. 317 a 318, list od Waltera Xavera z Norimberku z 30. 8. 1683 a od Jana Jiřího Buola (nedat., pravděpodobně ze stejného či podobného data).
- 18 Konrád Vilém z Wernau (1638–1684) se stal würzburgským biskupem pouhý rok před svojí smrtí, před tím působil například jako biskupský vyslanec u císaře ve Vídni či jako děkan v Bambergu. Joseph Friedrich ABERT, *Die Wahlkapitulationen der Würzburger Bischöfe bis zum Ende des XVII. Jahrhunderts, 1225–1698*, Würzburg 1905, zde především s. 66–77, dále s. 127 a 159.
- 19 O tom, jak vypadaly Dietrichsteinovy návštěvy v Mohuči a Kolíně a zda zde absolvoval oficiální audienci, nebo byl přijat méně formálně, bohužel dochované listy nehovoří. Viz MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 328–329 a 330–331, Buolův a Dietrichsteinův list zpětně popisující průběh cesty z 28. 9. 2016.
- 20 Daniel Johann Kramprich z Kronenfeldu (1622–1693), rodák z německé Koblence, byl jedním z významných císařských rezidentů v Haagu – tuto funkci vykonával od roku 1667 až do své smrti v roce 1693. K němu např. Volker JARREN, *Macht- und Konfessionspolitik in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts. Die Berichte des kaiserlichen Gesandten Johann Daniel Kramprich von Kronenfeld über die Lage der Katholiken und katholischen Ordensgeistlichen in den Vereinigten Niederlanden 1667 bis 1693*, Jahrbuch des Zentrums für Niederlande-Studien 5/6, 1994/1995, s. 219–230.
- 21 Markýz de Grana velmi dobře slyšel na žádosti od nositelů jmen významných rodů a držitelů vysokých úřadů a nad jejich syny držel v Nizozemí ochrannou ruku. Srov. J. KUBEŠ, *Národní dospívání urozených*, např. s. 69–70. S markýzem byli kníže Ferdinand i Walter Xaver a jeho hofmistr v pravidelném kontaktu po celou dobu mladíkova lovaňského pobytu – markýz jim byl nápomocen radami, informacemi i financemi. Dopisy od knížete z Dietrichsteina bývaly doručovány různě – někdy klasickou poštou, jindy skrz různé posly, ale většina listů prošla skrz de Granovu kancelář. Viz např. Buolovy dopisy z 21. 11., 9. a 16. 12. 1683 (MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 337–338, 342 a 340) a koncept odpovědi knížete z 12. 12. toho roku (tamtéž, fol. 336). Ke kavalírské cestě Leopolda Ignáce z Dietrichsteina např. R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 151–179.

a hofmistr jej za to chválil, avšak téměř bezprostředně po opuštění domova se u něj objevily první známky protestu: pokoušel se smlouvat o nutnosti nošení oděvu duchovního.²²

Do Lovaně dorazila výprava bez úhony po zhruba dvou měsících ode dne, kdy opustila Pasov, dne 18. října roku 1683.²³ Walter Xaver však nezahálel ani během cesty a ještě před nástupem na univerzitu si opakoval především francouzštinu, ale také němčinu a latinu, a cvičil se i v holandštině a základech práva.²⁴ Poté, co se ubytoval v domě děkana zdejšího kolegiálního kostela u sv. Petra, který se nacházel v těsné blízkosti univerzity,²⁵ se mladý pán nechal zapsat na univerzitu a už 22. října začal od profesora Mathiase Mathoneta brát soukromé lekce z obojího práva. V souladu s otcovskými pokyny ale navštěvoval i veřejné přednášky a dále se bez odporu vzdělával v předmětech, které jeho otec považoval pro budoucího duchovního za povinné: v historii, geografii, politice a samozřejmě i ve francouzštině, v níž se zlepšoval díky hodinám s renomovaným soukromým *sprachmeisterem*.²⁶

22 MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 319–320 a 321, dopisy od mladého hraběte i jeho hofmistra ze 7. 9. 1683 z Frankfurtu.

23 V 17. století nabízela Lovaně cestovatelům mnoho: na zdejší vyhlášené katolické univerzitě působila řada skvělých profesorů obojího práva a v nedalekém Bruselu sídlil místodržitelství dvůr, který představoval spojenci se španělskou větví Habsburků. Audience u guvernéra tak byla tradiční součástí téměř každého mladíka na cestách, který v Nizozemí pobýval. Především v letech 1692–1706, kdy post místodržitele vykonával bavorský kurfiřt Maxmilián II. Emanuel, oslnila nádhera jeho dvora desítky mladých kavalírů ze všech koutů Říše, v pozdějších letech ale obliba bruselského dvora i lovaňské univerzity už jenom klesala – důvodem byli jak místodržitelé, kteří se příliš nevyžívali v reprezentaci, tak zhoršující se úroveň výuky práv. V době, kdy sem přibyl mladý hrabě z Dietrichsteina, se ale ještě univerzita i dvůr těšily značnému zájmu. Dalším z důvodů, proč sem kníže Ferdinand syna poslal, byl fakt, že studium práv v Lovani mělo v rodině tradici: v letech 1649–1650 zde pobýval samotný kníže Ferdinand i se svým mladším bratrem Maxmiliánem, mezi lety 1680–1681 tu studoval starší bratr Waltera Xavera Leopold Ignác a na několik měsíců v roce 1722 sem zavítali i jeho vlastní synové Karel Maxmilián a Jan Leopold. K jižnímu Nizozemí a Bruselu J. KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených*, s. 68–80, k Lovani tamtéž, s. 73–76, dále viz tabulku na s. 74 a itineráře dietrichsteinských výprav na s. 362–365.

24 MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 326, 327, koncepty odpovědí knížete na synovy i Buolovy dopisy z 12. a 15. 10. 1683.

25 Roční podnájem pro mladého pána a jeho hofmistra zde vyšel na 100 dukátů, respektive 300 franků, za komorníka si děkan účtoval 200 franků. Celkový roční podnájem vyčísлил v přepočtu na říšské tolarů na 333 tolarů a 16 krejcarů (tedy něco málo přes 666 zlatých). Do této sumy ovšem nezapočítal dřevo, svíčky, vosk a víno – ty byly sice v domě k použití, ale platily se zvlášť. Později, po smrti dosavadního domácího v roce 1685, se Dietrichstein přestěhoval do domu další významné lovaňské osobnosti – univerzitního profesora kanonického práva Henrica Loyense (1607–1686). U něj měl sice k dispozici více prostoru a lepší vybavení, ale platil zde za rok o 100 tolarů (resp. 200 zlatých) a 32 sous více. K Henricu Loyensovi a jeho knihovně krátce Pierre DELSAERDT, *Suam quisque bibliothecam: boekhandel en particulier boekenbezit aan de oude Leuvense universiteit, 16de-18de eeuw*, Leuven 2001, s. 175–177.

26 MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 348 a 325, list od hofmistra Buola z Lovaně z 21. 10. 1683 a dopis od Waltera Xavera z 28. 10. toho roku. Dále viz také koncept pro

Radost ze synových studijních úspěchů ovšem knížeti a kněžně kalila synova nespokojenost s budoucností, kterou mu vybrali. Walter Xaver se totiž s počátečními drobnými náznaky nespokojil a začal se vyjadřovat čím dál otevřeněji. Již na cestě do Lovaně se otci přiznal ke svému odporu a zhnusení a naznačil, že kdyby byl zproštěn svých závazků k církvi, jistě by to mělo dobrý efekt na jeho studia. Knížete to pochopitelně velmi rozladilo, podobné úvahy mu přísně zakázal a varoval ho, že bude-li dále vzdorovat, vzbudí nelibost rodičů, kteří pak budou muset vyvodit z jeho nevhodného chování patřičné důsledky: „*man muß ihm dieße Abomination gegen dem Geistlichen Standt aus dem Kopf bringen, und ihme remonstrieren dass er unß einen Unlust wirdt machen, wann er zeüßen wirdt, dass ihme den Geistlichen Standt also zuwieder seÿe*“.²⁷ Ač nerad, byl kníže Ferdinand nucen učinit ústupek alespoň ohledně oděvu duchovního. Hofmistr Buol se totiž postavil za svého svěřence, jehož píli chválil, a naznačil knížeti, aby na šatech duchovního tak přísně netrval, neboť ostatní mladí kanovníci se prý na veřejnosti běžně objevovali ve světském oblečení.²⁸ Duchovní oděv se však i napříště stal ožehavým tématem, na které mladík vždy reagoval značně emotivně.

Dietrichsteinův pobyt v Lovani mohl teoreticky skončit už po pár týdnech. Důvodem nebyla ani tak jeho neposlušnost, jako spíše politický vývoj: tzv. válka o reunie mezi Francií na jedné a Španělskem a Nizozemím na druhé straně tehdy rozhodně ještě nebyla zažehnána.²⁹ S příchodem roku 1684 proto kníže s hofmistrem zcela vážně uvažovali o tom, že by měl Walter Xaver Lovaně opustit dříve, než se stav ještě více zhorší a bezpečné cestování už nebude možné. Návrhů, kam by se měl mladý pán namísto Lovaně vydat na studia, bylo více: zvažovány byly Antverpy, Itálie, Francie (zde konkrétně Paříž či Orléans) a také Anglie. Především k poslední z možností se mladík velmi upínal a přemlouval otce, aby ho do této „exotické“ země pustil, a to i přesto, že v původním plánu jeho cesty

syna i hofmistra z 1., resp. 4. 1. 1684 či listy od Waltera Xavera z 10. 1. toho roku a od hofmistra Buola z 13. 1. (tamtéž, fol. 355, 352). První francouzský list z kavalírské cesty sepsal Walter Xaver v Lovani dne 13. 2. 1684 a kromě informací běžných i mimořádných (například o návštěvách, které obdržel, ale také o nutných bezpečnostních opatřeních, o nichž ho informoval rezident Kramprich) je z něj patrná jak snaha zapůsobit na otce poslušností, píli a znalostmi, tak také pochybnosti o jeho budoucím údělu. Tamtéž, fol. 361.

27 Tamtéž, fol. 323, koncepty dopisů od knížete z 18. 9. 1683 a list od Waltera Xavera z Amsterdamu z 28. 9. téhož roku (tamtéž, fol. 330–331).

28 Smířlivost knížete z Dietrichsteina mohla být zapříčiněna obavami o synův zdravotní stav, neboť různorodé zdravotní obtíže, kterými trpěl již od raného dětství, mladíka doprovázely i v Lovani (lékař ho navštěvoval denně již od počátku jeho pobytu). Srov. L. MARŠÁLKOVÁ, *Zdraví a nemoc*. Buolovy listy z 21. 11. 1683 (MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 337–338), z 9. 12. 1683 (tamtéž, fol. 342) a koncept pro něj z 12. toho roku (tamtéž, fol. 336).

29 Tamtéž, fol. 341, koncept pro Buola z 18. 1. 1684.

vůbec nebyla zahrnutá.³⁰ S francouzským obléháním Lucemburku se zdálo, že kníže konečně svolí k opuštění Lovaně a ještě na počátku června se zdál být jejich odjezd na spadnutí. Poté, co francouzské oddíly město opustily a generální stavy uzavřely s Francií příměří na 20 let, však okamžitě obrátil a synovi nařídil znovu začít se studiem – cesta do Anglie tedy padla.³¹

Možná i proto, že mu otec tento výlet, na který se velmi těšil, nedopřál, a také proto, že nepřemluvil matku, aby podpořila jeho rezignaci na duchovní stav, vypukla u Waltera Xavera další vlna odporu proti jeho předurčení: „*von Eürer Fürstlichen Gnaden seine Frau Mueter [hat er] eine Antwortt empfangen, darinen Eüre Fürstliche Gnade auß mütterlicher affection ihme zuschreiben beliebet, dass er müeße Geistlich werden, [...] hat er sich darüber, [...] zu diesen Stand gezwungen werden, so sehr entzezt, dass er ungeacht meiner hierüber gegebenen Temperirung, ohne wasß klein müetig und zum Studieren bißhero untauglich worden*“.³² Důsledky této revolty byly tentokrát neobyčejně závažné a možná právě tehdy, na jaře roku 1684, si jeho otec poprvé přiznal, že jeho plány se synem nemají šanci na úspěch. Po matčině odmítnutí se zřejmě mladík domníval, že již nemá co ztratit, a nejenom že i nadále odmítal nosit duchovní oděv, ale svůj odpor vyjadřoval častěji a otevřeněji. Hofmistr se musel pokusit rozjitřenou situaci zklidnit a přemluvit mladého pána, aby z předurčené cesty nesešel, i když chápal, že se u jeho svěřence rozhodně nejedná o chvilkový rozmar, neboť se u něj tato nechuť projevovala vytrvale a dlouhodobě. Kníže z Dietrichsteina ovšem trval na tom, aby byl syn k setrvání v řadách duchovních donucen a nedbal hofmistrových náznaků, že tím vše pouze zhoršuje: mladík odmítl naslouchat všem argumentům, zoufale očekával záchranu, a když se jí nedočkal, uzavřel se do sebe a propadl melancholii, což samozřejmě zbrzdilo jeho pokroky ve studiu. Jeho záměrem přitom rozhodně nebylo otce nahněvat, neboť byl ochoten – pokud by mu bylo dovoleno duchovní stav opustit – na sobě tvrdě pracovat. Aby se mohl v budoucnosti dobře zajistit, slíbil pilně studovat práva po dobu tří až čtyř let, světské vzdělání hodlal dohnat absolvováním exercicií a právnickou praxi chtěl získat u říšského komorního soudu ve Špýru. Vzhledem k tomu, jak velký vliv mělo na Waltera Xavera každé další

30 Tamtéž, fol. 352 a 354, Buolovy listy z 13. a 27. 1. 1684. Dále viz také koncept pro hofmistra z 12. 2. (tamtéž, fol. 351), francouzské dopisy od Waltera Xavera z 13. 2., 20. 3. a 1. 5. 1684 (tamtéž, fol. 361, 362 a 368) či Buolův list z 24. 4. 1684 (tamtéž, fol. 367).

31 Tamtéž, fol. 381–382, 377, 372, 375–376, 378 a 371, francouzské listy od Waltera Xavera z 15. 5., 22. 6. a 13. 7. 1684, Buolovy dopisy z 1. 6., 22. 6. a 13. 7. toho roku. Dále také koncepty od knížete pro hofmistra Buola a Waltera Xavera z Lince z 3. 6., 24. 6. a 6. 8. 1684 (tamtéž, fol. 365–366, 374 a 370). Ještě v srpnu 1684 hofmistr plánoval, že by mohli výpravu do Anglie podniknout o nadcházejících prázdninách, a i kníže se opatrně vyjádřil, že by syn měl mít možnost tuto zemi navštívit. Tamtéž, fol. 398–399 a 393, dopis od hofmistra z 14. 8. a koncept pro něj ze stejného data.

32 Tamtéž, fol. 363–364, Buolův list z 1. 5. 1684, dále také viz jeho dopis z 24. 4. 1684 (tamtéž, fol. 367).

odmítnutí, navrhol Buol, aby zatím kníže s kněžnou jeho nápady nezavrhovali. Tato smířlivost a také příslib exercicií v něm měla vzbudit naději a ochotu setrvat na studiích a snažit se o co nejlepší výsledky; rodiče by tak získali čas a s hofmistrovou pomocí by mohli syna dále formovat.³³

Walter Xaver se tedy s vidinou exercicií znovu ponořil do studia a v novém akademickém roce 1684–1685 se na otcův rozkaz začal zaobírat nejenom studiem obojího práva, ale více i geografii a kartografií, respektive uměním čtení glóbů, filozofií (čas od času si měl zopakovat *Výtah z filozofie*)³⁴ a pravidelněji i historií místní i obecnou: pustil se do četby zmiňované již v instrukci, a sice do *Historie Flander* od Famiana Strady (1572–1649), jezuity a profesora na římském Collegiu Romanu.³⁵ Dne 17. března roku 1685 Dietrichstein i přes opětovné zhoršení svého zdravotního stavu se ctí absolvoval první veřejnou zkoušku z práva, na niž se pečlivě připravoval na soukromé koleji pod vedením profesora Mathoneta, který na něj sice kladl vysoké nároky, ale připravil ho skvěle. Rodičům pak nechal poslat své „teze“, tedy pojednání, které si připravil ke zkoušce a které označil za „jarní plody svých tamějších studií“³⁶ na což kníže reagoval s uspokojením: „*die Theses habe ich empfangen, und kanst du mir kein grössere Freiüd verursachen, als wan ich sehe, das du dich applicirest, dan das Studium zu allen Profession höchst nöthig, es möchte dir*

33 Tamtéž, fol. 363–364, hofmistrův obsáhlý dopis z 1. 5. 1684. Kníže však neslevil ze svých původních plánů se synem ani nyní, i když mu už některé informace sděloval opatrněji. Například dal na radu jeho pana domácího, lovaňského děkana, a hodlal požádat papeže, aby Walteru Xaverovi udělil nějaký úřad u sv. Libora – zřejmě šlo o úřad v Paderbornu. O tom, jak toto jednání dopadlo, prameny s určitostí nehovoří. Věc byla řešena ještě v následujícím roce a kníže se dokonce hodlal domáhat přimluvy u císaře i u svého spojence v Římě, kardinála Karla Pia. Karel Pio di Savoia, ml. (1622–1689), papežský pokladník, komoří kardinálského kolegia a především kardinál-protektor Germánie, představoval nejen pro mladíky na cestách, ale prakticky pro všechny cestovatele přicházející z Říše, nejvýznamnějšího zprostředkovatele u papežského dvora, viz URL:<<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1654.htm#Pio>> [cit. 22. 2. 2016]. Buolovy listy z 20. 12. 1684 a 7. 6. 1685 (MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 410 a 389) či koncept pro něj z 22. 2. 1685 (tamtéž, fol. 411).

34 Jistě šlo o knihu Johann Heinrich ALSTED, *Iohannis Henrici Alstedii Compendium philosophicum, exhibens methodum, definitiones, canones, distinctiones et quaestiones per universam philosophiam: inserti sunt hinc inde tractatus quidam rari et longe utilissimi*, Wiesbaden 1626.

35 Je však možné, že kníže měl na mysli spíše Stradovo pojednání *De Bello Belgico decades duae, 1555–1590*, které poprvé vyšlo v Římě v roce 1632. Ke Stradovi např. Florian NEUMANN, *Geschichtsschreibung als Kunst: Famiano Strada S. I. (1572–1649) und die ars historica in Italien*, Berlin – Boston 2013, konkrétně viz s. 11–27 atd. Dále viz MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 406, koncept pro hofmistra ze 17. 12. 1684.

36 Tamtéž, fol. 411, koncept pro mladého Dietrichsteina z 22. 2. 1685 či jeho francouzská odpověď z 26. 3. 1685 (tamtéž, fol. 416) a latinský tisk (*Disputatio*) ze 17. 3. toho roku, který byl poslán knížeti a zřejmě i do Říma papeži či některému z kardinálů (tamtéž, fol. 427) a Buolův list ze 7. 6. 1685 (tamtéž, fol. 389). Také viz koncept pro Buola z 15. 4. a Buolovy odpovědi z 30. 4. a 18. 5. 1685 (tamtéž, fol. 379–380, 387 a 383–384).

*auch wohl nuzlich sein, wan du dein Philosophia, zu welcher du dich vorhero zimlich applicirt, repetirn thättest.*³⁷

Následující akademický rok zahájil Walter Xaver v souladu s otcovými pokyny. Od osmi hodin ráno se účastnil veřejné lekce a od jedenácti měl u profesora Mathoneta hodinu privátní. Další soukromá lekce s ním následovala od dvou hodin odpoledne a kromě toho si ještě ve volném čase učivo opakoval a vštěpoval si institute (velmi mu pomáhala zejména četba děl Antonia Peregia).³⁸ I o sobotách, svátcích a ve dnech volna si musel denně opakovat vědomosti z kanonického i veřejného práva, pročitat si Stradovu *Historii* a studovat geografické tabulky. Od třetí hodiny odpolední navštěvoval přednášky z historie. Významnou změnou bylo, že ačkoli si kanonické právo pilně opakoval, větší důraz nyní kladl na právo civilní, konkrétně na nastudování celého svazku *Digesta ad Codicem*,³⁹ a zbyl-li mu čas, tak i na nějakou práci pojednávající o německém (či spíše říšském) veřejném právu. Veškerá jeho snaha měla směřovat k úspěšnému zvládnutí disputatione a získání akademického gradu, což mladík akceptoval.⁴⁰

I když kníže Ferdinand začal pomalu uznávat svoji porážku, vytrvale žádal, aby syn přednostně studoval právo kanonické a nikoli civilní. Když mu ovšem hofmistr Buol potvrdil, že u mladého pána se ohledně nechuti k duchovnímu stavu nic nezměnilo, byl nucen hledat jiné řešení. Přišel s nápadem, že by Walter Xaver případně mohl přenechat dva kanonikáty, které zatím držel (v Olomouci a Pasově), svým dvěma malým bratrancům – synům bratra knížete Ferdinanda, hraběte Maxmiliána. Jedním z nich mohl být Julián Vilém (1680–1713), druhým Ambrož Ferdinand František Xaver (1682–1734), pozdější kanovník olomoucký, či Inocenc Simbertus (1684–1707). Dalším potenciálním dědicem byl Walterův mladší bratr Ambrož Ferdinand František Xaver (1682–1734), pozdější kanovník olomoucký.⁴¹ Podmínkou ovšem bylo, aby Walter Xaver řádně dokončil studium i kavalírskou cestu a také, aby s rezignací na kanonikáty vyčkal do doby, než jeho nástupci dovrší alespoň 14 let. Mladíkovou motivací a také pojistkou knížete, aby se syn neunáhlil a kanonikáty nesložil příliš brzy, bylo 100 000 zlatých (asi 50 000 tolarů) z pozůstalosti

37 Tamtéž, fol. 425, koncept pro Waltera Xavera z 18. 7. 1685.

38 Jistě pojednání z pera Antonia Peregia (či Antonia Péreze, 1583–1673) *Institutiones imperiales erotematibus distinctae: atque ex ipsis principiis regulisque iuris, passim insertis, explicatae* z roku 1657.

39 Tedy práce *Corpus iuris civilis romani: in quo Institutiones, digesta ad codicem florentinum emendata, codex item et novellae, necnon Justiniani adicta, Leonis et aliorum imperatorum novellae, canones apostolorum, feudorum libri, leges XII. tabb., et alia ad jurisprudentiam ante-justinianeam pertinentia scripta, cum optimis quibusque editionibus collata, exhibentur* od tří autorů, jimiž byli Denis Godefroy, Simon van Leeuwen a François Modius.

40 MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 441, hofmistrův dopis z 10. 9. 1685.

41 Tamtéž, fol. 448–449, Dietrichsteinův francouzský list z 6. 4. 1687. Dále viz obsáhlý koncept pro něj i pro jeho hofmistra z 29. 11. 1685 (tamtéž, fol. 442–443). Dále také Buolův list ze 4. 3. 1686, (tamtéž, fol. 460) či koncept pro něj ze 4. 4. 1686 (tamtéž, fol. 462–463).

jeho bezdětné sestry Anny Františky, provdané hraběnky z Leslie, které svému synovci odkázala a které mu kníže Ferdinand hodlal vyplatit nejdříve za dva roky (v době, kdy se předpokládalo, že mladík již bude mít práva dostudována).⁴²

Jistých změn doznal i plán průběhu této *grand tour*: odjezd z Lovaně byl určen nejpozději na konec srpna a v září měla cesta pokračovat nejdříve do Anglie, poté měly následovat Francie a Itálie. Exercicia měl mladík absolvovat buď v Paříži či Turíně, možností byl i Lyon. Ať už hodlal kníže synovi projevit důvěru, nebo nad ním začal „lámat hůl“, nechal nyní hlavní rozhodnutí na něm a na hofmistrovi.⁴³ Za příslib splnění výše uvedených podmínek, tedy dokončení právnických kurzů v Lovani, zlepšení jazykových schopností (francouzštiny a později italštiny) a úspěšné zvládnutí exercicií (především šermu a tance), mu povolil, že o tom, kam mají směřovat jeho další kroky, se může po poradě s hofmistrem rozhodnout sám.⁴⁴

Na počátku roku 1686 bylo třeba uvažovat o zakončení Dietrichsteinových studií, tedy o vykonání veřejné disputace z obojího práva. Jeho dřívější výsledky a píle, kterou většinou projevoval, naznačovaly, že by pro něj zkouška neměla představovat větší obtíž. Závažné problémy ovšem vyvstaly ohledně tezí. Walter Xaver je hodlal dedikovat následníkovi trůnu arcivévodovi Josefovi, měly být svázané jako kniha – v deskách s měděným kováním i rytím a s pěkným frontispisem. Ty, jimiž chtěl podarovat obzvlášť významné osoby, měly být vytištěny na jemnějším papíře a ve větším formátu, vydána měla být i Dietrichsteinova závěrečná esej – i s tezemi se jednalo o 200 listů a dalších 100 listů tezí bylo dotištěno později. Důvodem sporu se však stalo to, jak měl být mladý Dietrichstein v tezích uveden: naprosto jednoznačně totiž odmítl původní označení „*Reverendissimus Canonicus Olomucensis*“ (ctihodný kanovník olomoucký)⁴⁵ a nehodlal připustit, aby byl takto spojován s nenáviděným duchovním stavem.⁴⁶ Tentokrát nepomohly ani hofmistrovky

42 Tamtéž, fol. 447–451, francouzský dopis od Waltera Xavera z 15. 10. 1685. Walter Xaver své dědictví po tetě nakonec získal, ale došlo k tomu až v roce 1698 a jednalo se pouze o 20 000 zlatých (zhruba 10 000 dolarů). Dále viz tamtéž, fol. 438–439, koncept pro Buola z 21. 10. 1685 a jeho odpověď z 8. 11. 1685 (tamtéž, fol. 444–445). To, že se na dědictví nemá příliš spoléhat a raději má dále plnit své povinnosti, otec synovi na srdce kladl vždy, když ve studiu polevil, viz např. koncept pro mladého pána z 6. 4. 1687 (tamtéž, fol. 536).

43 K delegování rozhodovacích pravomocí na známé a příbuzné, hofmistry nebo i samotné kavalíry a také k volbě univerzity M. LEIBTSEDER, *Die Kavalierstour*, s. 46–53 či Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, zde kapitola o cestovních instrukcích, s. 107–111 a konkrétně s. 110–111.

44 MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 454–455, otcův koncept pro syna ze 14. 2. 1686.

45 Ačkoli již byl v té době (od roku 1679) i kanovníkem pasovským, teze měly z nejasného důvodu uvádět pouze olomoucký titul.

46 Viz např. MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 454–455, koncept pro Waltera Xavera z 14. 2. 1686 a také Buolův dopis ze 4. 3. 1686 (tamtéž, fol. 460).

domluvy – Walter Xaver se prý dokonce cítil být pokořený při představě, že by jej snad někdo mohl považovat za duchovního, a naznačil, že je připravený se svých prebend zříci veřejně. Hrozící střet opět zažehkala hofmistrova prozíravost: doporučil, aby byla část tezí vydána s celým Dietrichsteinovým titulem včetně kanovnického, neboť na tom kníže Ferdinand neoblomně trval, ale druhá část, která byla rozdána na místě, mohla vyjít bez kanovnického predikátu: „*wan einmahl zu disputieren, und Graff Walter verharret sich zu Schamen hier vor ein Canonicus erkennt zu seyn, so könnnten ein Theyl Theses, so herauß zueschicken, mit dem völligen Titul: andere aber, so hier außzuethejlen, ohne das thumbherren Praedicat getruckht werden*“.⁴⁷

Obdobné problémy samozřejmě provázely i samotnou disputaci, neboť ani v případě této zkoušky nemohl mladík strávit to, že by ji měl oficiálně absolvovat jako duchovní. Diskuze tedy začaly nanovo. Kníže ovšem nyní odmítl ustoupit a synovi poslal vlastnoruční dopisy s důrazným varováním, že pokud nechce ztratit lásku a přízeň rodičů, musí vykonat disputaci jako kanovník olomoucký a pasovský. V případě, že by syn jeho rozkaz porušil a duchovního stavu a tedy i svých prebend se oficiálně vzdal, hrozil mu otec, že „*so will ich dich in mein angesicht nicht kommen lassen*“.⁴⁸

Walter Xaver samozřejmě velmi toužil po tom, aby mu bylo umožněno se veřejně zříci duchovního stavu, což ovšem bylo z několika důvodů nepřipustné. Kníže stále doufal, že syn změní názor (v tomto ohledu spoléhal především jeho plánovanou cestu do Říma a na to, že až Walter Xaver uvidí nádheru a velikost Věčného města a zároveň také důstojnost tamního duchovenstva, pokorně se vrátí do řad duchovních) a rád by si nechal tato „zadní vrátka“ otevřená – dokonce pokračoval ve shánění dalších možných prebend, jako by se

47 Tamtéž, fol. 464–465, citace z hofmistrova listu z 22. 4. 1686. Kníže netrpělivě očekával, až mu hotové teze budou doručeny (z Lovaně bylo posláno 100 exemplářů), nicméně odsunutí termínu disputace z důvodu onemocnění některých zkoušejících profesorů a možná i díky tahanicím kvůli kanovnickému predikátu došlo ke značnému zdržení, které ještě znásobily kontroly na hranicích – na onu stovku vytištěných exemplářů tezí čekal až do července roku 1687. I přes hofmistrovo urgování musely být teze vytištěny bez některých požadovaných ornamentů, protože návrh byl tiskaři předložen příliš pozdě. Teze po vytištění doručovalo postupně několik obchodníků: nejdříve byly předány Ascaniovi Martinimu z Antverp, ten je přeposlal Petru Neuvilleovi z Frankfurtu, který je nechal doručit do Kolína, odkud měly cestovat do Vídně, přičemž nad jejich putováním zpozřdál bděl i známý bankéř Ottavio Pestalozzi. Když teze konečně dorazily na místo určení, dočkaly se, navzdory mladíkovým obavám, pochvaly od všech, kdo je viděli. Jak bylo zvykem, byly tezemi podarovány významné osobnosti. K Dietrichsteinovým tezím viz Buolovy listy z 22. 4., 13. 6., 18. 7., 19. 8., 16. 9., 1. 10., 11. 10. a 15. 11. 1686, 19. 5., 23. 6., 10. a 28. 7. 1687 (tamtéž, fol. 464–465, 488, 491–495, 497, 484, 479, 520–525, 507–509, 532, 548, 544–545 a 543 atd.) či koncept pro hofmistra z 19. 1. nebo 12. 6. 1687 (tamtéž, fol. 501 a 533). Také viz list Waltera Xavera s poslední prosbou o vynechání kanovnického predikátu z 19. 8. 1686 (tamtéž, fol. 498) a koncept odpovědi od knížete z 15. 9. toho roku (tamtéž).

48 Tamtéž, fol. 466, nedatovaný francouzsko-německý list od Waltera Xavera, dále také koncept pro Buola z 9. 5. 1686, (tamtéž, fol. 468) a také koncept pro syna z 9. 6. 1686 (tamtéž, fol. 467).

nic nestalo. Pokud by mladík trval na svém, chtěl otec dosáhnout alespoň toho, že jeho snahy o získání kanonikátů nevyjdou naprázdno a že alespoň zůstanou v rodině. Jak už bylo řečeno, mohly být prebendy předány buď mladšímu bratrovi Waltera Xavera, či jeho dvěma bratrancům – tato jednání však probíhala v přísném utajení. V momentě, kdy by mladík z řad duchovenstva oficiálně vystoupil, by tyto jeho snahy zdiskreditoval a to se nesmělo stát.⁴⁹

Mladý pán byl zklamaný, že mu nebylo dovoleno duchovní stav opustit, a navíc se jeho zdravotní stav opět dosti zhoršil,⁵⁰ jeho motivace ke studiu proto opět kolísala. Hofmistr se ho ale zastával (dokonce prohlásil, že „*Im übrigen wan diser Junge Herr sich nun will laitten lassen, verspricht Er viel inß künfftig.*“)⁵¹ a spolu s knížetem jej uchvátili závazným slibem exercicií.⁵² Pro ty byla nakonec po dlouhém váhání vybrána Paříž – důvodem byla francouzština té nejvyšší úrovně, možnost poznat jeden z nejvýznamnějších evropských dvorů a jeho vkus a módu i to, že tam tou dobou na diplomatické misi pobýval švagr knížete, hrabě Václav Ferdinand z Lobkovic, druhý manžel sestry knížete Ferdinanda, Marie Sofie. Hrabě a hraběnka Lobkovicovi svému synovci nabídli ubytování, a dokonce i zapůjčení vozu během svátků, i když Walter Xaver nejdříve zvažoval, že si spíše najde vlastní podnájem.⁵³ Šlechtická cvičení mladíkovi symbolizovala nejenom vstup do světa

49 Tamtéž, fol. 454–455, koncept pro Waltera Xavera z 14. 2. 1686 či italský dopis od Giovanniho Emmanuela z Říma z 2. 3. 1686 (tamtéž, fol. 473–474), který se zmiňuje o jednáních o Dietrichsteinově zisku kanonikátu v Salzburgu (tento případ prý měl být konzultován celým tribunálem kongregace za účasti všech kardinálů).

50 Trápilo ho silné nachlazení a kašel, bolesti v kříži, a dokonce prý prodělal jakousi nervovou horečku, která ho poznamenala v obličeji a v budoucnu snad mohla mít vliv i na jeho horšící se zrak. K Dietrichsteinovým zdravotním potížím viz Buolovy dopisy ze 4. 4., 23. 5. a 18. 7. 1686 a také ze 17. 3. 1687 (tamtéž, fol. 477, 489–490, 491–495 a 538) či koncepty pro syna i pro hofmistra od knížete ze 7. a 25. 4. 1686 (tamtéž, fol. 457 a 476). Snad jako náhradu za prodělanou nemoc měl Buol mladému pánovi poskytnout celých 50 tolarů navíc, viz koncept pro hofmistra ze 7. 4. 1686 (tamtéž, fol. 457). Také viz francouzsky psaná lékařská zpráva od lovaňského profesora anatomie a chirurgie a zároveň tamního rektora Jacoba Herregouta, kterou ještě potvrdil profesor práva Andreas Wolf, z 6. 8. 1686 (tamtéž, fol. 494). Podrobnou relaci o Dietrichsteinových potížích slíbil poslat i hofmistr Buol, tato zpráva se však zřejmě nedochovala. Srov. L. MARŠÁLKOVÁ, *Zdraví a nemoc*.

51 K tomu viz tamtéž, fol. 456 a 454–455, koncepty pro Waltera Xavera z 14. 2. 1686 či Buolův list ze 4. 3. téhož roku (tamtéž, fol. 460).

52 Nejdůležitější složkou exercicií, na kterou se také Walter Xaver těšil nejvíce, byla jízda na koni a šerm. Neméně zásadní byl i tanec, který mladým kavalírům pomáhal ovládnout tělo a ladně se pohybovat, jak to vyžadovala dvorská etiketa. Doplňkovou disciplínou, jejíž znalost mohla být nápomocná jak budoucím vojákům, tak i vysokým úředníkům, byla fortifikace neboli kurz opevňování. K zásadnímu významu exercicií více Jiří KUBEŠ, *Konstrukce maskulinity na kavalírských cestách české a rakouské šlechty v druhé polovině 17. století: mezi ideálem a realitou*, in: Radmila Švaříčková Slabáková – Jitka Kohoutová – Radmila Pavlíčková – Jiří Hutečka a kol., *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti: Koncepty, metody, perspektivy*, Praha 2012, s. 74–88, 424–427.

53 K tomu např. MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 488 a 491–495, hofmistrový dopis z 13. 6. a 18. 7. 1686, koncept pro něj z 30. 6. 1686 (tamtéž, fol. 486–487).

dospělých mužů, ale především jeho přerod ve světskou osobu, proto v něm zpráva, že se jich dočká, vyvolala obrovské nadšení, touhu úspěšně dokončit právnická studia a také ho přiměla ke slibu, že se svých kanonikátů prozatím nevzdá.⁵⁴

Slavnostní disputace se Walter Xaver dočkal dne 26. září roku 1686.⁵⁵ Ačkoli hofmistr před svým svěřencem chválou spíše šetřil, musel nyní přiznat, že mladý pán zkoušku zvládl „*in universal Ruhm und Approbation*“. Veřejná zkouška, jejíž konkrétní téma bohužel dopisy nezmiňují, trvala celou hodinu, během níž na Dietrichsteina svými záluďnými dotazy útočili přítomní doktoři práv a které přihlíželo mnoho zvědavců z řad místních učenců i urozců. Walter Xaver se ale tohoto kritického publika nezalekl: jeho odpovědím a důmyslným řešením zapeklitých úkolů se prý nedalo nic vytknout, takže se nakonec dočkal zasloužených ovací a jako jeden z mála urozených studentů získal akademický gradus z práv. Hofmistr s uspokojením konstatoval, že se mladému hraběti podařilo vybudovat si solidní vědomostní základy, na nichž může dále stavět.⁵⁶

Srov. s mladým hrabětem Heřmanem Jakubem Černínem z Chudenic, jemuž v Madridu nabídl ubytování císařský vyslanec markýz de Grana a kterému se příliš nechťelo tuto velkorysou nabídku přijmout: správně tušil, že z tohoto soužití pro něj i pro jeho hostitele poplynou mnohá omezení, viz Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, s. 225. Také MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 491–495 a 497, Buolovy dopisy z 18. 7. a 19. 8. 1686.

54 MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 461, (výjimečně německý) dopis od Waltera Xavera z 5. 3. 1686 a také jeho listy francouzské z 21. 3. a 1. 4. toho roku (tamtéž, fol. 458, 469), dále také koncept odpovědi od knížete ze 4. 4. 1686 (tamtéž, fol. 462–463).

55 Tamtéž, fol. 485, koncepty pro Waltera Xavera a pro hofmistra Buola z 3. 10. 1686. Hofmistrova zpráva o chystané disputaci a odjezdu naplánovaném ihned po ní z 16. 9. 1686 (tamtéž, fol. 484) či německý dopis od Waltera Xavera, sepsaný až v Antverpách, z 1. 10. 1686 (tamtéž, fol. 480) a hofmistrův list ze stejného data (tamtéž, fol. 479). Osvědčení o úspěšně vykonané zkoušce bylo zhotoveno až téměř rok poté, dne 20. 8. 1687, a nechal jej sepsat doktor medicíny a anatomie a především také univerzitní rektor, Jacob Herregout. To, že Walter Xaver z Dietrichsteina obdržel akademický gradus na lovaňské univerzitě, vystudoval zde právo soukromé i veřejné a vykonal disputaci, po níž mu auditorium aplaudovalo a gratulovalo mu celé univerzitní kolegium, rektor potvrdil svým podpisem a pečeti. Viz tamtéž, fol. 528, „*Testimonium de rectore magnifico zu Leuwen* [originál sice nese přepis „zu Leyden“, ale vlastní osvědčení už zmiňuje Lovañ] *de dato 20 augusti 1687*“. Další osvědčení o třiletém studiu soukromého i veřejného práva a o tom, že Dietrichstein pravidelně navštěvoval lekce a vykonal disputaci, sepsal profesor Mathias Mathonet dne 14. 9. 1687 (tamtéž, fol. 549).

56 Hofmistr navrhl, že za skvělé zvládnutí disputace má být Walter Xaver odměněn (zřejmě se jednalo o krátkodobé navýšení kapesného). Viz tamtéž, fol. 503, Buolův dopis z Paříže z 20. 12. 1686. O průběhu zkoušky vypovídá hofmistrova rozsáhlá zpráva, datovaná až v Londýně, z 11. 10. 1686 (tamtéž, fol. 520–525), z níž vyplývá, že se zkoušky zřejmě také účastnil. Ještě v době, kdy už byli syn s hofmistrem dávo v Paříži, se ke knížeti stále nedostala informace, že Walter Xaver disputaci úspěšně vykonal – kvůli spěšnému odjezdu do Londýna ho mohl Buol o jejím průběhu podrobně informovat se značným zpožděním. Tamtéž, fol. 526, koncepty pro hofmistra i syna ze 14. 11. 1686. Srov. např. s univerzitním studiem a závěrečnou disputací mladého hraběte Rudolfa Chotka, který práva studoval v Leidenu, poté – stejně jako mladý Dietrichstein o třicet let dříve – podnikl krátkou cestu do Anglie,

Po úspěšné disputaci následovalo slavnostní udělení akademických hodností, jemuž opět přihlíželi vzácní hosté, a Walteru Xaverovi se dostalo té cti, že byl guvernérem Španělského Nizozemí, markýzem Antoniem de Agurto, přizván k několikadennímu lovu u města Tervuren, kterého se účastnila místní smetánka. V závěru Dietrichsteinova lovaňského pobytu vyřídil hofmistr Buol doplacení dluhů i předání dárků. Profesoři, kteří měli podíl na výuce či disputaci mladého pána, dostali po 25 tolařech. Profesoru Mathonetovi bylo za kurzy za 33 měsíců jenom na odměnách doplaceno za každou lekci pět tolarů (celkem 165 tolarů) a dále ještě obdržel rekompens ve výši 80 tolarů.⁵⁷

Výlet do Anglie

Po krátké rekreaci čekala Dietrichsteina vytoužená Anglie, která tvořila drobnou výjimku v jeho jinak poměrně typickém itineráři kavalírské cesty a která pro něj také představovala příslib dobrodružství a únik od každodenních povinností, jež ho vedly k cíli, kterého se obával.⁵⁸ Přípravy na jeho anglický pobyt pochopitelně začaly s předstihem: stejně jako do Anglie mířící diplomaté kontaktovali mladý pán s hofmistrem tamního legačního

následně studoval v Luneville a v Paříži, také krátce pobýval v Bruselu a nakonec se vydal do Itálie. Více I. CERMAN, *Vzdělání a socializace*, zde především s. 821–839.

- 57 Určitě se nejednalo o celkovou částku, kterou kníže z Dietrichsteina za synovo vzdělání v Lovani vydal: uznávání profesoři si ročně mohli vydělat několik stovek zlatých. Například ceněný salzburský profesor František Josef Herz si za dva roky vzdělávání Rudolfa Josefa Colloreda účtoval celých 900 zlatých (asi 450 tolarů). Více Jiří KUBEŠ, *Rudolf Josef Colloredo z Wallsee a jeho studium v Salzburku v letech 1723–1725*, in: Týž (ed.), *Šlechtic na cestách*, s. 163–192. Také viz MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 424, Buolův list z 10. 1. 1686, podle něhož prý ostatní kavalíři vynaložili na odměny za veřejné lekce měsíčně 2 toлары a za soukromé o jeden tolar více. Původní odhad prostředků vynaložených na odměny za Dietrichsteinovy lekce byl nižší než ve skutečnosti (150 tolarů), nakonec byly služby profesora Mathoneta i jeho vstřícnost oceněny na celkem 245 tolarů.
- 58 Pro mnoho kavalírů jeho doby i jejich rodičů a poručníků však Anglie takové kouzlo neměla. Důvodů bylo několik: svou roli zde sehrály obavy z cesty po moři a především pak politický vývoj a z něho vyplývající nebezpečí na cestách, které nedovolilo do země odcestovat. Větší bezpečnost mohly mladíkům zaručit pasy k průjezdu nebezpečnými oblastmi i to, že se přidali k některému z vyslanců cestujícím na ostrovy – tak jako se o to snažil i Walter Xaver z Dietrichsteina, který by se býval rád připojil k Dominiku Ondřeji z Kounic. Rozšířený byl i přesudek, že v Anglii vlastně není co vidět. Kavalíři, kteří sem dorazili, zde většinou strávili jen pár týdnů, či dokonce dnů. Zpravidla navštívili Londýn, Windsor a některé z univerzitních měst – Oxford a Cambridge, dále je lákaly londýnské obchody a burza, projížďky po Temži a výstavná sídla s opečovávanými zahradami (například královské letní sídlo Hampton Court). V době vlády Jakuba II. bylo jedním z nejdůležitějších cílů mladíků na cestách získání audience u Jeho Veličenstva, kterou jim většinou zprostředkoval buď zdejší císařský vyslanec či jiný spřátelený diplomat, obvykle vyslanec španělský. K cestám kavalírů z habsburské monarchie do Anglie J. KUBEŠ, *Národné dospívání urozených*, s. 100–108. Srov. Otakar ODLOŽILÍK, *Cesty z Čech a Moravy do Velké Británie v letech 1563–1620*, *Časopis Matice moravské* 41, 1935, s. 241–320.

sekretáře, Jana Filipa Hoffmana.⁵⁹ Ten přislíbil, že Walter Xaver bude představen Jeho Veličenstvu Jakubovi II. španělským velvyslancem v Anglii, donem Pedrem Ronquillem, jemuž s příjezdem do Londýna stačilo odevzdat doporučující dopis od knížete a který se o zbytek zavázal postarat.⁶⁰ To, že se mladý hrabě obrátil zrovna na španělského ambasadora, jistě nebyla náhoda – pevné vazby na španělské prostředí se u Dietrichsteinů předávaly z generace na generaci.⁶¹ Pomoci a rad se našim cestujícím dostalo i od bývalého císařského vyslance v ostrovním království hraběte Františka Zikmunda z Thunu⁶² a současného císařského vyslance a dobrého přítele knížete z Dietrichsteina, hraběte Dominika Ondřeje z Kounic, který se do Anglie také chystal a Walteru Xaverovi nabídl svoji protekci.⁶³ Ke společné cestě ale nakonec nedošlo, neboť hrabě z Kounic dorazil do Londýna se zpožděním až 25. ledna roku 1687.⁶⁴

59 Jan Filip Hoffman působil jako legační sekretář v Anglii několikrát: v letech 1685–1687, 1687–1690, 1690–1691 a 1693–1724, L. BITTNER – L. GROß (Hgg.), *Repertorium*, s. 139–140.

60 Don Pedro Ronquillo Briceño (1630–1691) byl španělským velvyslancem v ostrovním království nejdříve v letech 1674–1676 a znovu v letech 1679–1691. Také ale působil ve službách císaře Leopolda I. Literatury o tomto zajímavém španělském diplomatovi (a také přímo z jeho pera) existuje velké množství, viz např. jeho vydanou korespondenci: Gabriel MAURA GAMAZO (ed.), *Correspondencia entre dos embajadores. Don Pedro Ronquillo y el Marqués de Cogolludo, 1689–1691, I-II*, Madrid 1951. K jeho spolupráci s hrabětem Dominikem Ondřejem z Kounic v době Kounicovy anglické mise krátce Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Dominik Andreas von Kaunitz during the 80's and the early 90's of the 17th Century. The Early Career of the Imperial Diplomat*, *Theatrum historiae* 19, 2016, s. 119–169. MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 486–487, koncept pro Buola z 30. 6. 1686 či francouzský koncept rezidentu Kramprichovi z 18. 7. 1686 (tamtéž, fol. 496), výjimečně německý list od Waltera Xavera z 19. 8. toho roku (tamtéž, fol. 498) nebo Buolovy dopisy z 23. 5. a 18. 7. 1686 (tamtéž, fol. 489–490 a 491–495).

61 K těmto vazbám podrobněji R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, zde s. 422–429.

62 MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 453, hofmistrův dopis z 28. 1. 1686. Hrabě František Zikmund z Thunu (1639–1702), člen řádu maltézských rytířů, polní maršál a císařský vyslanec v Anglii (1680–1685), Polsku, Bavorsku, Sasku a v letech 1687, 1688 a 1689 byl vyslancem v Salzburgu. L. BITTNER – L. GROß (Hgg.), *Repertorium*, s. 125, 139, 163 a 165. K jeho spolupráci s hrabětem Dominikem Ondřejem z Kounic krátce L. MARŠÁLKOVÁ, *Dominik Andreas von Kaunitz*, s. 135.

63 K jeho diplomatické činnosti nejnověji tamtéž; TÁŽ, *Dvě instrukce pro Dominika Ondřeje z Kounic, císařského vyslance na bavorském dvoře, z 26. 3. a 31. 10. 1688*. Dostupné on-line na URL: <<http://uhv.upce.cz/cs/documents-and-editions/>>. Také viz mnohé starší práce, např. Max BRAUBACH, *Graf Dominik Andreas Kaunitz (1655–1705) als Diplomat und Staatsmann*, in: Heinrich Fichtenau – Erich Zöllner (Hgg.), *Beiträge zur neueren Geschichte Österreichs*, Wien – Köln – Graz 1974, s. 225–242; Grete KLINGENSTEIN, *Der Aufstieg des Hauses Kaunitz. Studien zur Herkunft und Bildung des Staatskanzlers Wenzel Anton*, Göttingen 1975, k hraběti Dominiku Ondřejovi s. 41–74. Diplomatické výpravy hraběte z Kounic jsou zmíněny v práci L. BITTNER – L. GROß (Hgg.), *Repertorium*, konkrétně s. 125, 126, 139, 146, 150, 153 a 158 apod.

64 Ke Kounicově anglické misi L. MARŠÁLKOVÁ, *Dominik Andreas*, s. 131–139. Dále také MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 486–487, koncept pro hofmistra Buola z 30. 6. 1686 a také Buolův list z 19. 8. 1686 (tamtéž, fol. 497).

Mladý Dietrichstein s hofmistrem Buolem do Anglie dorazili přes Brusel, Antverpy, Gent, Nieuwpoort a Dunkerque, poté přes Calais po moři do Doveru, přičemž jejich obavy z plavby byly zbytečné, neboť počasí jim přálo a nevolnosti je nepostihly. Z přístavu vyrazili poštou rovnou do Londýna, a to přes Canterbury, Rochester a Gravesend. V cíli se objevili 8. října večer.⁶⁵ Nejdůležitějším cílem Dietrichsteinova pobytu byl královský dvůr ve Windsoru, kde mu don Pedro Ronquillo zařídil přijetí: na audienci se Walter Xaver dostavil nedlouho po svém příjezdu (dne 11. října), vyjádřil úctu králi a královně a dvůr si prohlédl. K jeho dalším rozptýlením patřil krátký výlet do Oxfordu, nakupování dárků⁶⁶ i sledování místní politické situace, přičemž existence a fungování parlamentu ho zarazily i fascinovaly zároveň. Dietrichstein s hofmistrem opustili Londýn dne 24. října a odtud cestovali po stejné trase, jakou sem dorazili, do dalšího ze zásadních cílů této *grand tour*.⁶⁷

Exercicia v Paříži

Zpáteční cesta proběhla v poklidu – v Calais se objevili už 26. října, na cestu do Paříže⁶⁸ si pronajali obyčejnou karosu a cíle dosáhli před 7. listopadem. Hned druhého dne se

65 Např. tamtéž, fol. 479 a 520–525, hofmistrový dopisy z Antverp a z Londýna z 1. a 11. 10. 1686 či německý dopis od Waltera Xavera z 11. 10. 1686 (tamtéž, fol. 522).

66 Stejně jako mnoho kavalírů před ním i po něm zakoupil Walter Xaver v Londýně hodiny, které nechal poslat matce jako dárek. Tamtéž, fol. 503, Buolův dopis z 20. 12. 1686.

67 Tamtéž, fol. 520–525 a 524, hofmistrový dopisy z 11. a 21. 10. 1686 a listy od Waltera Xavera z 11. a 21. 10. 1686 (tamtéž, fol. 522 a 523).

68 Pro mladíky na cestách představovala Francie (na rozdíl od Anglie) jeden z nejvýznamnějších cílů. I tam ovšem bylo někdy obtížné odcestovat. Na vině byly opět vojensko-politické konflikty francouzských králů s Habsburky: především třicetiletá válka, nizozemská válka (1672–1678), devítiletá válka (1688–1697) či války o španělské (1701–1714) a rakouské dědictví (1740–1748) zabránily v návštěvě řadě kavalírů. Až do konce 20. let 17. století sem mladí pánové jezdili především za studiem (kromě univerzity v Paříži se jednalo například o Orléans a Angers), poté se prosadila spíše šlechtická cvičení neboli exercicia na některé z tamních akademií, mezi něž patřil šerm, jízda na koni, tanec či hra na hudební nástroj. Mezi nejvýznamnější šlechtické akademie patřila Mesmontova, která sídlila v ulici des Canettes naproti semináři Saint-Sulpice, Bernardiho (v ulici Neuve-Saint-Lambert), pana de Longpré (v ulici de l'Égout), kam docházel i Walter Xaver z Dietrichsteina, a akademie pana de Vendeuil (v ulici de Seine). Kavalíři mohli bydlet přímo na akademii či v podnájmu – na cvičení z jízdy a šermu pak pouze docházeli a najímali si učitele jazyků, hudby a tance. Kromě cvičení a zlepšování jazykových dovedností byl významným cílem mladých pánů královský dvůr, kde mohli nově nabyté schopnosti uplatnit v praxi a kde se seznámili s předními osobnostmi francouzského politického i kulturního života. Audienci u Jeho Veličenstva mohl mladíkům zprostředkovat císařský vyslanec, který zde ovšem, vzhledem k většinou napjatým vztahům mezi Francií a habsburskou monarchií, nepobýval pravidelně, či další diplomaté (především vyslanci španělsí) nebo rodinní známí. K pobytům kavalírů ve Francii podrobně J. KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených*, s. 48–68, k Paříži s. 52–61. Srov. M. MOTLEY, *Becoming a French Aristocrat*, k akademiím s. 123–168.

ohlásili u „*pana envoyé*“, hraběte Václava Ferdinanda z Lobkovic. Teta a strýc svého synovce přivítali nadmíru laskavě, předali mu dvě směnky na 500 tolarů, které mu otec do Paříže poslal, a ubytovali ho i s hofmistrem v domě, který si pronajímali.⁶⁹ Za nocleh Lobkovicovi odmítli přijmout peníze, takže naši cestovatelé dopláceli pouze za dřevo na otop, světlo a vosk na svíčky a také za stravu, kterou v poledne řešili návštěvou hostinců, večer jedl Walter Xaver ve svém pokoji.⁷⁰ Nevýhodou tohoto ubytování byly jeho rozměry: mladík s hofmistrem dostali k dispozici pouze jeden kvartýr, a když byl později přijat další lokaj, který se mladému pánovi staral o oblečení a doprovázel ho na exercicia, musel se stravovat a přespávat jinde.⁷¹

S exerciciemi, konkrétně s tancem a šermem, ke kterým později přibyla jízda na koni a hra na loutnu, započal Walter Xaver již 8. listopadu. Kníže ovšem apeloval na to, že mu cvičení, jež nebral příliš vážně a považoval je spíše za „*schöne ornamenta*“, v žádném případě nesmí ubírat čas na další studium, především na opakování institucí. Těm se měl mladík věnovat denně jeden a půl hodiny, zdokonalit se měl v geografii a pochopitelně i v jazycích (francouzštině, latině a italštině). S instrukcí pro Dietrichsteinova pařížská studia byl podrobně seznámen i hrabě Lobkovic a mohl tak dohlížet na její dodržování.⁷²

Režim Waltera Xavera se tedy ustálil následovně: pravidelně se věnoval cvičením (hlavně jízdě na koni, šermu, tanci a pro potěšení i hře na loutnu) a cvičil se v řečech, geografii a historii. Všední den začínal geografii a historií, poté posnídal a šel na mši. Následovala škola (do deseti hodin), mezi desátou a jedenáctou se zabýval jazyky. Od jedenácté do dvanácté hodiny většinou šerموval, což se ovšem netýkalo pátků, sobot a svátků. Od jedenácté do jedné, do půl druhé či do druhé hodiny odpočíval (ideálně

69 MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 517, Buolův dopis ze 7. 11. 1686.

70 Tamtéž, fol. 517, hofmistřovo první psaní z Paříže datované 7. listopadu 1686, koncept pro Waltera Xavera z 20. 10. 1686 (tamtéž, fol. 481–482). K tomu také první francouzská psaní od Waltera Xavera, obě z 23. 11. 1686 (tamtéž, fol. 512 a 518), z nichž mimo jiné vyplývá, že po dobu jeho francouzského pobytu s hofmistrem některé své dopisy posílali přes kurýra španělského velvyslance ve Vídni.

71 Tamtéž, fol. 536, koncept pro Waltera Xavera z 6. 4. 1687 či Buolův dopis ze 17. 3. 1687 (tamtéž, fol. 538).

72 Podle otcovské instrukce měl Walter Xaver: 1) ctít Boha, 2) projevovat svoji zbožnost, modlit se ráno a večer, 3) nikam nechodit sám (bez hofmistra) a vyvarovat se špatné společnosti, 4) každý den si opakovat dvě hodiny (či minimálně půl hodiny) „*institutiones iuris*“, 5) mohl jeden den šerموvat a druhý den tančit, 6) vzdělávat se v geografii a přečíst si něco k historii Galie, 7) více se zaměřit na francouzštinu a latinu, ve francouzštině si zopakovat znalosti z práva, 8) v sobotu a ve svátek nechodit do jezdecké školy a alespoň půl hodiny opakovat s hofmistrem „*ius publicum*“, 9) čas od času přečíst i nějakou českou knihu. Tamtéž, fol. 519, nedatovaný koncept instrukce, kterou se měl Walter Xaver řídit po dobu svého pařížského pobytu. Podle listů od mladého pána i jeho hofmistra z 9. 12. 1686 (tamtéž, fol. 504 a 502) nesla tato pařížská instrukce datum 21. 11., takže byla sepsána až několik dní poté, co do Paříže dorazili. Dříve, než tuto instrukci obdržel hofmistr a mladý hrabě, byla jedna z jejích kopií poslána panu vyslanci. Viz tamtéž, fol. 514–516, koncepty od knížete pro Buola a Waltera Xavera z 12. 12. 1686.

si ovšem měl v této době číst ve francouzských knihách a opakovat si znalosti z práva), oběd byl podáván nejdříve ve dvě hodiny. Odpoledne byla vyhrazena opakování znalostí z práva soukromého i veřejného, procvičování jazyků, doporučené četbě a společenským povinnostem. Tanci se věnoval třikrát až čtyřikrát týdně a také pravidelně hrál na loutnu, na což ale jeho otec nepohlížel s nadšením.⁷³ Stejně jako dříve jeho bratr Leopold Ignác, který během své kavalírské cesty také pobýval v Paříži, využil i Walter Xaver služby těch nejvyhlášenějších mistrů: jždě na koni ho učil Longpré, tanci St. André a šermu Biliard. Uznávaným odborníkem byl i jeho profesor geografie a historie, který s ním četl odbornou literaturu, komentoval současné dění a zasvěcoval ho do složitého mechanismu fungování královského dvora. *Sprachmeister* mu navíc dával hodiny pravopisu a konzultoval s ním dopisy, které až poté posílal domů.⁷⁴

Hofmistr Buol se cítil provinile za to, že se mu Waltera Xavera nepodařilo přesvědčit, aby setrval v duchovním stavu, nicméně ho těšilo, že se mladík pod jeho vedením rozvíjel a v Lovani stejně jako v Paříži vždy patřil k těm nejlepším studentům. I když měl mladý hrabě tendenci se ve francouzské metropoli věnovat spíše exerciciím než opakování práv, jazyků, historie či geografie, což mu vyneslo mnohá napomenutí,⁷⁵ a navíc u něj došlo k dalšímu výraznějšímu zhoršení jeho zdravotního stavu,⁷⁶ soudili hofmistr i kníže

73 Jiří Kubeš k Dietrichsteinově pařížskému rozvrhu, který se (kromě zařazení historie a geografie typických pro budoucí duchovní) nijak výrazně neliší od rozvrhu ostatních kavalírů, uvádí následující: brzy ráno měl hodiny geografie a historie, poté zřejmě následovala snídaně a mše, do deseti hodin poté trávil čas v jízdárně, mezi desátou a jedenáctou se cvičil ve francouzštině, od jedenácté do dvanácté hodiny bral hodinu šermu a poté až do jedné hodiny odpočíval; odpolední rozvrh (který snad mohl spočívat ve hře na loutnu a tanci) není podrobněji uveden. J. KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených*, tabulka na s. 57. Waltera Xavera a jeho rozvrh Paříži i to, že se o něj staral hrabě z Lobkovic, dále autor zmiňuje na s. 56 a 58.

74 Oním *sprachmeisterem* byl zřejmě pan M. Pichard, kterého Dietrichstein hodnotil jako slušného a schopného muže. Viz MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 619, francouzský list od Waltera Xavera z 20. 4., zřejmě roku 1687. Tamtéž, fol. 507–509, hofmistrův dopis z 15. 11. 1686. Mladík se na půdě univerzity setkával se slavnými právníky, jejichž práce studoval už dříve, kteří zde vyučovali či sem zavítali ze zahraničí proslavit přednášku. Teoreticky se mohlo jednat o Johana Beckera (1635–1692), možná i o Augusta Beckera (1642–1697) či snad o Nicolause Beckmanna (1634–1689), dochovaná korespondence ovšem podrobnosti neuvádí. K zásadnímu významu kavalírských cest pro vzdělávání a tedy i pozdější kariéru K. KELLER, *Von der Nützlichkeit des Reisens*, zde s. 444–451. Také MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 514–516 a 501, koncepty od knížete pro Buola a Waltera Xavera z 12. 12. 1686 a 19. 1. 1687, také francouzský dopis od mladého pána ze 14. 2. 1687 (tamtéž, fol. 541).

75 Tamtéž, fol. 527, Buolův list z 24. 2. 1686. Horší studijní výsledky mohly způsobit i jiné rušivé faktory, například nadměrné holdování lovu, před nímž kníže varoval a který synovi povoloval jen vzácně a za odměnu. Např. tamtéž, fol. 537, nedochované post scriptum od knížete.

76 Na jaře a v létě roku 1687 trápily mladíka různorodé neduhy, například bolest na hrudi, časté krvácení z nosu a především bolesti hlavy a oka, které mu znemožňovaly číst a tedy i studovat tak intenzivně, jak by bylo třeba. Po několika letech pokusů a omylů navíc léky nezabíraly stoprocentně, což nahrávalo obavám, že zrakové nervy v nemocném oku již nikdy nebudou dobře fungovat a že by mohlo být

z Dietrichsteina, že má přes to všechno velkou šanci uchytit se u císařského dvora. Kníže proto nelenil a pro případ, že by syn opravdu duchovní stav opustil, mu u dvora začal připravovat půdu. Prvním krokem bylo získání komornických klíčů. Ty Walter Xaver skutečně obdržel – šťastnou zprávu o svém jmenování komorníkem se dozvěděl již v polovině června roku 1687. Původně se počítalo s tím, že mladý Dietrichstein bude sloužit u dvora arcivévody Josefa, kterému také proto dedikoval své teze, avšak nakonec se dočkal komornického postu u dvora samotného císaře.⁷⁷

Odjezd z Paříže byl stanoven na 18. srpna, do té doby musely být dořešeny všechny resty, hlavně vyplacení dluhů i odměn; jen samotná exercicia a výdaje s nimi spojené prý stály 500 tolarů (1000 zlatých).⁷⁸ Především panu vyslanci hraběti z Lobkovic vděčil Walter Xaver za mnohé: nejenom že ho u sebe ubytoval, půjčoval mu peníze a dohlížel na jeho rozvoj, ale také ho uvedl do společnosti. Vzal jej s sebou do Versailles a představil ho zde Jeho Veličenstvu a také dauphinovi s manželkou, což Walter Xaver samozřejmě vnímal jako obrovskou čest, neboť jim směl políbit ruku, a dokonce dostal jako upomínku pamětní mince.⁷⁹ Po tuto příležitost mu také nechal jeho strýc ušít bohatě zdobené „*gala Kleid*“, které mu původně zamýšlel darovat, a také livreje pro jeho služebnictvo a až na naléhání knížete Ferdinanda, jenž nehodlal připustit, aby dluhy jeho syna zůstaly nesplacené,

zasaženo i druhé oko. Mladíkovi měla ulevit mléčná kúra, pouštění žilou, dostatečná strava i jakýsi prášek aplikovaný přímo do nemocného oka. K tomu např. MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, list od Waltera Xavera z 15. 6. 1687; tamtéž, fol. 551 a také Buolovy dopisy z 3. a 24. 2., 17. a 28. 3., 6. a 7. 4., 19. 5. a 4. 8. 1687 (tamtéž, fol. 499, 527, 538, 618, 536, 621–622, 532 a 564) a koncept od knížete pro hofmistra z 19. 10. 1687 (tamtéž, fol. 561–562). Mléčnou kúru bral potom Walter Xaver i o několik desetiletí později. K jeho zdravotnímu stavu v době, kdy mu bylo přes 50 let, více L. MARŠÁLKOVÁ, *Zdraví a nemoc*.

77 MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 538, hofmistrův dopis ze 17. 3. 1687 i francouzské psaní od Waltera Xavera z 3. 4. 1687 (tamtéž, fol. 535) a koncept pro něj z 6. 4. 1687 (tamtéž, fol. 536). Zprávu o Dietrichsteinově přijetí za arcivévodova komorníka viz v jeho výjimečně německém dopisu z 15. 6. 1687 (tamtéž, fol. 551). Jmenovací dekret z 12. 7. 1687 je uložen v MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 944, sign. 162, kart. 298, fol. 1–2.

78 Buol navrhl při odjezdu obdarovat nejenom hostitele (jejich malý syn například od Waltera Xavera dostal kolesku taženou psy), ale i služebníky domu, kteří jim poskytovali služby. Kníže z Dietrichsteina na tyto odměny slíbil vydat sumu mezi 150 až 200 toлары (tedy mezi 300 a 400 zlatými). Např. MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 543, 564 a 585–586, Buolovy listy z 28. 7. či 4. 8. 1687 a z 3. 1. 1688. K darům, které byly hostitelům předány a od nich přijaty (sám Walter Xaver dostal od hraběte vzácný prsten), viz dva Buolovy listy ze stejného data 18. 8. 1687 (tamtéž, fol. 565 a 566), sumu za exercicia zmiňuje v listu z 22. 11. 1687 (tamtéž, fol. 581–583).

79 K představení došlo nejspíše v posledních dnech roku 1686 či na samém počátku roku následujícího, viz list od Waltera Xavera z 5. 1. 1687 (tamtéž, fol. 506). Do Versailles se potom zřejmě podíval ještě několikrát, viz hofmistrův dopis z 19. 5. 1687 (tamtéž, fol. 532). Další z výletů směřoval do Fontainebleau, kam zavítal buď na konci července, či na začátku srpna 1687, nedlouho před svým odjezdem z Francie. K tomu tamtéž, fol. 564, Buolův dopis ze 4. 8. 1687.

přijal peníze za tyto oděvy.⁸⁰ Soužití s Lobkovicovými i s jejich služebnictvem bylo, jak požadoval kníže Ferdinand, harmonické, Walter Xaver a jeho lidé v domě nezpůsobili žádné škody, jejich pohostinnosti nezneužívali a svým hostitelům prokazovali požadovaný respekt, který jim oni samozřejmě opláceli.

I ke konci svého pobytu měl Walter Xaver nadále pilně studovat francouzštinu, italštinu i další jazyky, soukromé i veřejné právo, historii a geografii. Šlechtická cvičení byla postupně redukována na jednu lekci tance a šermu týdně – možná z důvodu jeho zdravotních potíží. Trasu cesty do Říma, kde už na naše cestující čekal římský agent knížete Giovanni Emmanueli,⁸¹ spolu kníže Ferdinand a hofmistr Buol zevrubně diskutovali. Původně počítali s delší zastávkou v Turíně (na tamní vyhlášené šlechtické akademii by mladý pán mohl provádět exercicia), avšak z toho nakonec sešlo a třebaže se to Walteru Xaverovi pranic nezamlouvalo, neboť se do Turína velmi těšil, spokojil se s příslibem, že některá cvičení bude moci provádět i v Římě.⁸²

Cesta do Itálie a pobyt v Římě

Do Itálie⁸³ cestovala výprava přes Châlons-en-Champagne, Toul, Nancy, Mety, Thionville a Lucemburk a odtud do Trevíru a Wormsu. Na dva dny se zastavili v Heidelbergu,

80 Např. tamtéž, fol. 514–516, koncepty od knížete pro hofmistra i syna z 12. 12. 1686, francouzský dopis od Waltera Xavera z 23. 11. toho roku (tamtéž, fol. 512) nebo Buolovy listy ze 17. 3., 15. a 22. 11. 1687 (tamtéž, fol. 538, 507–509 a 581–583). Nejednalo se o jediný oděv, které byl v Paříži pro mladého pána zhotoven. Celkem šlo o devatery šaty: jedny na každodenní nošení z hladkého sukna, dále potřeboval zvlášť oblek na šerm a zvlášť do jezdecké školy, jedny vyšíváné šaty z plátna se zlatými střapci, které mu dal zhotovit jeho strýc, a kvůli úmrtí císařovny vdovy (Eleonory Magdaleny Gonzagové, která zemřela 16. 12. 1686) i o šaty smuteční. Smuteční oblek musel být ušit i pro hofmistra Buola. Pro slavnostní události v teplejších měsících pro něj byly pořízeny šaty zdobené stříbrnými šňůrami, které využil při návštěvě kurfiřta v Heidelbergu, a do budoucna se neobešel ani bez cestovních obleků, které si nechal ušit hned tři. Tamtéž, fol. 503 a 581–583, hofmistrový dopis z 20. 12. 1686 či z 22. 11. 1687 a koncept pro něj z 19. 1. 1687 (tamtéž, fol. 501).

81 Giovanni Emmanueli, bývalý mikulovský kanovník a nyní římský agent knížete z Dietrichsteina, mu vydatně vypomáhal se sháněním kanonikátů pro syna, na kterého měl v hlavním městě křesťanstva z povzdálí dohlížet. Emmanueliho zmiňuje i R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 33. Delegování rodičovských povinností na známé či příbuzné, kteří se v daném místě zrovna nacházeli, ostatně nebylo nic neobvyklého, viz Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, zde kapitola o cestovních instrukcích, s. 107–111 a konkrétně s. 110–111.

82 K cestovním plánům např. MZA Brno, RA Dietrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 546–547, Buolův obsáhlý dopis z 16. 6. 1687 a také koncept pro hofmistra i syna z 10. 7. 1687 (tamtéž, fol. 544–545). Dále tamtéž, fol. 548, Buolův dopis z 23. 6. 1687 a koncept pro něj a pro Waltera Xavera z 10. 7. 1687 (tamtéž, fol. 544–545), také koncept od knížete z 10. 7. 1687 (tamtéž, fol. 544–545) a Buolova odpověď z 28. 7. 1687 (tamtéž, fol. 543) a nakonec i německý dopis od Waltera Xavera z 15. 8. 1687 (tamtéž, fol. 542).

83 K okouzlení šlechticů z českých zemí Itálií více Z. HOJDA, „*Kavalírské cesty*“.

kde se Dietrichsteinovi dostalo vřelého přijetí a všemožné péče: byl ubytován u dvora (v jedné z hospodářských budov), dne 8. září roku 1687 absolvoval audienci u kurfiřta Filipa Viléma, a dokonce byl přizván ke kurfiřtovu stolu.⁸⁴ Z falcké rezidence zamířili do Špýru, Štrasburku a Basileje – pravděpodobného rodiště Jana Jiřího Buola; mladý hrabě byl všude uctivě přivítán a obdarován. Waltera Xavera na cestě nejvíce zaujala lucemburská pevnost, možná i proto, že znalost fortifikace definovala nikoli duchovního hodnostáře, ale spíše vojáka či úředníka.⁸⁵ Jejich další kroky mířily do Lyonu a Turína, kde byl savojským vévodou Viktorem Amadeem II. a vévodkyní Marií Annou Orleánskou opět přijat velmi vlídně.⁸⁶ Na cestě se mladík s hofmistrem setkali s rodinou nedávno zemřelého hraběte Jana Ludvíka ze Sulzu (1626–1687): s ovdovělou hraběnkou Evženií Marií Františkou (1632–1690) i se slečnou dcerou, tehdy šestnáctiletou Marií Terezií Felicitas (1671–1743), o které začal kníže pro syna uvažovat – pokud by jeho plány s ním nevyšly – jako o potenciální nevěstě.⁸⁷ Z Turína se cestující pomalu propracovávali do Říma, avšak vzhledem k tomu, že je v poslední fázi cesty zdrželo špatné počasí, nemohli se nikde dlouho zdržet a Milánem, Bolognou, Florencií a Loretem v podstatě jen projeli.⁸⁸

Ještě před vstupem do hlavního města křesťanstva bylo Walteru Xaverovi uloženo zlepšit italštinu do té míry, aby byl schopen hovořit s kardinály v místním jazyce – toto přípravné období mělo trvat celých šest týdnů, během něhož by se měl mladík po městě pohybovat pouze inkognito. Důvodem tohoto počínání mohla být jak snaha co nejvíce snížit náklady, aby až bude mladý pán vystupovat oficiálně, mohl zazářit v plném lesku, tak také získání času k aklimatizaci či sehnání reprezentativnějšího ubytování a šatů podle římské módy. Otec mu také hodlal dopřát vlastního koně, vůz a dva lokaje (později byl přijat ještě kuchař, takže se celkem jednalo o šest osob, které bylo nutné živit). Náklady na roční pobyt v Římě odhadoval kníže na čtyři až pět tisíc zlatých (či zhruba 2000 až 2500 dolarů), ale byl ochoten je vydat v naději, že

84 MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 555, německý list od Waltera Xavera ze Štrasburku z 12. 9. 1687 i Buolův dopis z téhož data (tamtéž, fol. 563) a dále koncept pro něj z 19. 10. 1687 (tamtéž, fol. 561–562).

85 Srov. J. KUBEŠ, *Konstrukce maskulinity*.

86 MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 557 a 575–580, Buolovy listy z 15. 10. a 26. 10. 1687 a také list Dietrichsteinův ze stejného data (tamtéž, fol. 560).

87 Ze svatby nakonec sešlo a s mladou hraběnkou ze Sulzu se oženil hrabě František Ferdinand Maria z Fürstenbergu, který poté, co získal knížecí titul, používal jméno Frobenius Ferdinand z Fürstenbergu-Möskirchu. K tomu tamtéž, fol. 553, Buolův dopis z Lyonu ze 7. 10. 1687 a také jeho list z Říma z 22. 11. 1687 (tamtéž, fol. 581–583).

88 Tamtéž, fol. 575–580, hofmistrův dopis z 26. 10. 1687. K Florencii, která soudobým cestovatelům nabízela mnoho lákadel, např. Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, s. 358–374.

syn bude nádherou města i duchovních hodnostářů uchvácen a jeho odpor se tak zlomí.⁸⁹

Nevíme, zda kníže pro Waltera Xavera původně v Římě neplánoval studium na Collegiu Romanu či Collegiu Germanicu.⁹⁰ Vzdělávací plán měl nicméně vymyšlený i nyní. Dříve sice synovi slíbil, že místo v Turíně bude moci vykonávat některá ze šlechtických cvičení v Římě, ale z toho v podstatě sešlo: tanec a návštěvy míčovny mu nedoporučil a jízdu na koni a šerm omezil na pouhé dvě lekce týdně. Čas, který vynecháním cvičení ušetřil, měl mladík věnovat zlepšování jazyků (italštiny, latiny, francouzštiny, a dokonce i češtiny), půl hodiny až hodinu denně opakovat *humaniora*, hodinu denně právo, dále pak dvě hodiny v týdnu historii, geografii a etiku a pouze jednu hodinu týdně mohl věnovat hře na loutnu. Návštěvy sice vykonávat a přijímat mohl, ale jen ty schválené (vřele doporučení mu byli především kardinálové a jiní vysocí duchovní hodnostáři) a hofmistr ho musel mít neustále na očích.⁹¹

Walter Xaver tyto otcovy pokyny bez větších námitek akceptoval. V momentě, kdy mu bylo nařízeno, aby se po celou dobu svého římského pobytu oblékal jako duchovní, však začal opět hlasitě protestovat. Nic nepomohly důvody, které mu kníže předestřel, a sice že by světské šaty byly mnohem nákladnější i to, že jako duchovní by byl mladík v římské společnosti lépe přijímán. Pro „*cortegieren*“ (tedy doprovázení významných osob) mu byly zhotoveny luxusní a důstojné šaty černé barvy, avšak Walter Xaver duchovní oděv zcela jednoznačně odmítal, i když chápal, že

89 MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 462–463 a 476, koncepty od knížete pro hofmistra ze 4. a 25. 4. 1686 či dopis od Buola z 22. 4. 1686 (tamtéž, fol. 464–465). Dále také koncept pro Giovannioho Emmanueliho z 19. 5. 1686 (tamtéž, fol. 471–472), Buolovy dopisy z 22. 11. 1687 a 24. 7. 1688 (tamtéž, fol. 581–583 a 616), francouzský list od Waltera Xavera z 6. 12. 1687 (tamtéž, fol. 568) a koncept pro Buola ze 17. 12. 1687 (tamtéž, fol. 571–573). To, že v Římě pobývá syn mocného knížete z Dietrichsteina, se okamžitě rozkřiklo a na Waltera Xavera i hofmistra Buola se začali obracet prosebníci o přímluvy knížete Ferdinanda (například šlo o přímluvy ohledně povýšení). Viz tamtéž, fol. 585–586 a 588–589, Buolův dopis ze 17. 1. 1688, dále německý list od Waltera Xavera a dopis od hofmistra, oba z 15. 11. 1687 (tamtéž, fol. 567 a 574), také francouzský dopis od mladého Dietrichsteina z 29. 11. 1687 (tamtéž, fol. 587) a koncept otcovy odpovědi z 10. 1. 1688 (tamtéž).

90 Srov. např. s Emanuele Arnoštem z Valdštejna (1716–1789), litoměřickým biskupem, mecenášem a podporovatelem vzdělání, který na Collegium Germanicum nastoupil v roce 1735 a strávil zde šest let. Eva KRÁLÍKOVÁ, *Cesta Emanuela Arnošta z Valdštejna z teologických studií v Římě (3. dubna – 20. června 1741)*, in: J. Kubeš (ed.), *Šlechtic na cestách*, s. 207–219. Emanuela Arnošta z Valdštejna ve své obsáhlé práci mnohokrát zmiňuje Jiří HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640–1740*, Praha 2013.

91 MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 554, koncept pro Waltera Xavera z 19. 10. 1687, podrobný koncept ze stejného data pro hofmistra (tamtéž, fol. 561–562) a další koncept z 12. 11. 1687 (tamtéž, fol. 558).

pokud dá takto své smýšlení jasně najevo, mohl by otcův boj o kanonikáty skončit fiaskem.⁹²

V hlavním městě křesťanstva se naši cestovatelé konečně objevili dne 12. listopadu 1687.⁹³ Po příjezdu se ubytovali, nejdříve v podnájmu v hostinci Al Monte d'Oro, ale již 21. listopadu se přestěhovali do lepšího: do pohodlného kvartýru na prestižní adrese na Piazza di Spagna (či, jak hofmistr uváděl, „Piazza d'Espagna“, tedy u tzv. Španělských schodů), kde činil měsíční podnájem 12 doppií či 36 scudů.⁹⁴ Výhodná poloha apartmánu skýtala mladému pánovi příležitost stýkat se se španělským velvyslancem v Římě, což jeho otec (na rozdíl od návštěv diplomatů francouzských či profrancouzských), už kvůli tradičnímu spojení Dietrichsteinů se španělským prostředím, velmi podporoval.⁹⁵

Ve studiu Walter Xaver postupoval vcelku úspěšně, i když uznal, že italsky nemluví ani mnoho, ani tak dobře, jak by měl.⁹⁶ To, že syna Věčné město nakonec ani přes nadstandardní péči, které se mu zde dostávalo, neokouzliho natolik, aby změnil svůj názor, však bylo evidentní a knížete to po předchozích zkušenostech se synem příliš nepřekvapilo. S bojem

92 Tamtéž, fol. 581–583, Buolův dopis z 22. 11. 1687.

93 V Římě sice nebyla šlechtická akademie a kavalíři sem za studiem nejedli tak často, i zde ovšem bylo možné využít služeb učitelů různých šlechtických cvičení. Obdobně jako šlechtické akademie ovšem fungovala například Sapienza či Collegio Clementino. Věčné město každopádně bývalo zlatým hřebem a vrcholem téměř každé kavalířské cesty studovaného období a někteří kavalíři, například František Karel a Vratislav Maxmilián Vratislavové z Mitrovic na konci 90. let 17. století (itinerář jejich cesty uvádí J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 393–394), zde dokonce absolvovali celý studijní program. Nacházelo se tu velké množství výstavných šlechtických a kardinálských paláců s nádhernými zahradami a cennými uměleckými sbírkami, nespočet kostelů ochraňujících rozličné relikvie, i pozůstatků antického světa. Oslavy Velikonoc či jiných křesťanských svátků či karneval byly vyhlášené svojí velkolepostí a za příznivých podmínek se odtud dalo vyjet na výlet po okolí i do vzdálenějších měst, například do Neapole. Především zde ale sídlil jeden z nejvýznamnějších evropských dvorů – dvůr papežský, který toužili navštívit všichni, kdo do Říma zavítali. Právě tady absolvovali mladí kavalíři, pokud byli u dvora přijati, nezapomenutelnou lekci etikety a ceremoniálu: papežský dvůr byl centrem politiky a diplomacie. Hlavním cílem mladých pánů proto byla audience u Jeho Svatosti (pouze on mohl udělit různé dispenzy, povolení a privilegia), což se však neobešlo bez průvodců a přímělvců. Těmi byli především kardinálové a vlivní diplomaté, většinou císařští a španělská vyslanci. K Římu více J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 32–41 a také Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, s. 374–426, ke společenským povinnostem kavalírů na cestách s. 397–412.

94 Přepočteno na zlaté se jednalo zhruba o dvojnásobnou částku, tedy 72 zlatých (asi 36 tolarů), MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 581–583 a 616, Buolovy dopisy z 22. 11. 1687 a 24. 7. 1688. K finančním poměrům různých kavalírů pobývajících (nejen) v Itálii Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, s. 253–257.

95 MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 571–573, koncept pro hofmistra ze 17. 12. 1687 či jeho list z 3. 1. 1688 (tamtéž, fol. 585–586). K vazbám rodu na Španělsko více R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, zde s. 422–429.

96 MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 339, italský dopis od Waltera Xavera z 8. 8. 1688.

o kanonikáty pro některého ze svých mladších potomků či synovců ovšem vytrvale pokračoval a spoléhal přitom na papežovu blahosklonnost i své četné římské přátele.⁹⁷ Těmto vlivným otcovým příznivcům byl Walter Xaver postupně představován, přičemž hlavním tématem těchto setkání byly opět kanonikáty.⁹⁸

Mladý pán ovšem začal tušit, že předání prebend a opuštění duchovního stavu nebude možné provést tak rychle, jak by si přál, což vyvrcholilo dalším střetem s otcem. Mladík se utápěl v melancholii, což jeho zdraví ani prospěchu nijak nepomáhalo, a především zatvrzele odmítal na veřejnosti nosit duchovní oděv (ve světských šatech se dokonce objevil i v konzistoři a zdůvodnil to tím, že si oděvu duchovního užil dost už v Lovani). Tentokrát nepomohl ani Buolův smířlivý návrh, aby Dietrichstein v soukromí duchovní šaty odkládal a nosil je jen při oficiálních příležitostech. Protože se mladík stále vzpouzel, musely být jeho naplánované audience u kardinálů odloženy a pořádek se podařilo zjednat až poté, co dorazil otcův rozhořčený dopis.⁹⁹ Nakonec ale došlo ke smíru, Walter Xaver se uklidnil a na veřejnosti se zase začal objevovat v duchovních šatech. To, společně s jeho pilností ve studiu a hofmistrovým šetrným hospodařením, knížete potěšilo, a nakonec slíbil, že se pokusí synovu rezignaci na prebendy i duchovní stav vyřešit co nejrychleji.¹⁰⁰

Protože se ale jednání protáhla více, než očekával, i proto, že Jeho Svatost udělila mladému pánovi audienci až na konci září 1688, musel být mladíkův odjezd (původně zvažovaný již v červnu toho roku) odložen na konec září či počátek října. Další zastávkou na cestě se měly stát Benátky, kde by si mladý hrabě pořídil několikery luxusní šaty zdobené krajkami.¹⁰¹ Čekání na audienci si zkrátil výletem do Neapole, kde strávil 15 dní

97 Tamtéž, fol. 571–573, koncept pro hofmistra ze 17. 12. 1687.

98 Ke kardinálu Karlu Piovi dorazil hofmistr Buol v polovině ledna 1688. Dostalo se mu odpovědi, že se případem již zabývá papež, i doporučení, že by Walter Xaver na kanonikáty neměl rezignovat dříve, než jeho nástupci dosáhnou věku 14 let. Papež se navíc k věci stavěl podezřívavě, neboť se obával, že Walter Xaver z Dietrichsteina bude svým vrstevníkům dávat špatný příklad. Tamtéž, fol. 585–586 a 588–589, hofmistrový dopisy z 3. a 17. 1. 1688. Podobně jako setkání a kardinálem Piem později probíhaly další schůzky – například s kardinálem Cibem (Alderano Cibo-Malaspina (1613–1700), mimo jiné státní tajemník za Innocence XI. a papežský legát, viz URL: <<http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1645.htm#Cibo>> [cit. 22. 2. 2016]). Během nich se řešila ožehavá situace Waltera Xavera a možnosti předání kanonikátů jeho příbuzným, s čímž se pojilo vyřizování nejrůznějších formalit. Viz např. MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 632, nedatovaný francouzský list od Waltera Xavera (zřejmě z února 1688), dále Buolův dopis z 20. 3. 1688 (tamtéž, fol. 627), Buolův dopis z 3. 9. 1688 (tamtéž, fol. 611) a také koncept od knížete z 15. 8. 1688 (tamtéž, fol. 614) s informací, že jeho synovec by měl po Walteru Xaverovi převzít kanonikát v Pasově.

99 Tamtéž, fol. 585–586 a 588–589, Buolovy dopisy z 3. a 17. 1. 1688.

100 Tamtéž, fol. 631, koncept pro Waltera Xavera ze 7. 3. 1688.

101 Tamtéž, fol. 350, hofmistrův list z 25. 9. 1688 a také jeho dopisy z 31. 7. a 11. 9. 1688 (tamtéž, fol. 599 a 610). Dále tamtéž, fol. 608, italský list od Waltera Xavera z 31. 7. 1688 a koncepty pro hofmistra a mladého pána, oba z 22. 8. 1688 (tamtéž, fol. 600 a 609). Také viz koncept pro Buola z 15. 8. 1688, z něhož plyne, že kníže jim nakonec pro závěr římského pobytu poskytl směnku na

a pobýval zde od druhé poloviny března do počátku dubna,¹⁰² a také schůzkami s otcovými přáteli, například s hrabětem z Lambergu.¹⁰³ Od audience u papeže si Walter Xaver sliboval mnoho: doufal, že Svätý otec pochopí jeho situaci, svolí k jeho rezignaci na kanonikáty i duchovní stav, prebendy povolí převést na zvolené kandidáty z domu Dietrichsteinů a vydá k tomu nutné dispenzy.¹⁰⁴ Papež přijal mladého pána s jeho hofmistrem vlídně, ale ohledně okamžitého předání kanonikátů mladíkovým bratrům či bratrancům byl neoblomný: Walter Xaver si je proto musel udržet až do čtrnácti let věku některého ze svých nástupců, což pro něj bylo zdrcující sdělení. Svätý otec ustoupil pouze v tom, že na zmíněné kanonikáty poskytl Dietrichsteinům do budoucna záruku v podobě regálu či dekretu. Kníže Ferdinand pochyboval, že syn vydrží čekat ještě několik let a toto tušení bylo, jak víme, správné.¹⁰⁵

Audienci u papeže se římský pobyt mladého Dietrichsteina uzavřel. Na zpáteční cestě poznal krásy severní Itálie, na které mu při cestě do Říma nezbyl čas: Florencii, Janov a Benátky. Odtud měla výprava směřovat do Mnichova, Augšpurku a Řezna. V bavorské metropoli, kde zrovna tou dobou působil jako císařský vyslanec nám již známý hrabě Dominik Ondřej z Kounic,¹⁰⁶ jenž ho mohl zasvětit do dění u dvora a místních poměrů, se

celých 700 tolarů a na cestu dalších 800 tolarů (tamtéž, fol. 615), a nedatovaný a neurčený koncept (tamtéž, fol. 612).

- 102 Řím opustili 20. či 21. 3. 1688 a do Neapole zřejmě dorazili po dvou dnech cesty. K tomu tamtéž, fol. 623, francouzský dopis od Waltera Xavera z 19. 3. 1688, koncepty pro něj a pro hofmistra z 18. 3. 1688 (tamtéž, fol. 628) a Buolův dopis z 20. 3. 1688 (tamtéž, fol. 627). Výprava do Neapole byla běžnou součástí italského pobytu kavalírů na cestách, Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESARÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, s. 427–442.
- 103 S největší pravděpodobností se jednalo o hraběte Leopolda Josefa z Lambergu (1654–1706). Koncepty od knížete z Dietrichsteina o něm hovoří jako o císařském vyslanci v Římě již k roku 1688, avšak literatura ho jako vyslance ve Věčném městě uvádí až mezi lety 1700–1705. Je tedy otázkou, zda zde skutečně vykonával diplomatickou misi, či zda kníže Ferdinand pouze reflektoval zprávy o Lambergově budoucím diplomatickém působení. Viz MZA Brno, RA Dietrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 612, nedatovaný a neurčený koncept od knížete Ferdinanda hofmistru Buolovi, který podle smyslu vznikl v srpnu či září 1688, dále také hofmistrův dopis z 24. 7. 1688 (tamtéž, fol. 616) či italský dopis od Waltera Xavera (tamtéž, fol. 601). K Leopoldu Josefovi z Lambergu např. Friedrich POLLEROB, *Die Kunst der Diplomatie. Auf den Spuren des kaiserlichen Botschafters Leopold Joseph Graf von Lamberg (1653–1706)*, Petersberg 2010 či L. BITTNER – L. GROß (Hgg.), *Repertorium*, s. 156. Hrabě Lamberg později mladého Dietrichsteina doprovázel na jeho cestě domů a v Řezně ho poučoval o politice a císařských volbách. MZA Brno, RA Dietrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 602, koncept pro hofmistra i syna ze 17. 10. 1688.
- 104 Tamtéž, fol. 598 a 339, mladíkovy italské dopisy z 6. a 8. 8. 1688.
- 105 O audienci hodlal hofmistr knížeti podrobněji poreferovat až osobně (jak se sám vyjádřil, bylo by příliš zdlouhavé, kdyby se o ní rozepisoval). O jejím průběhu hovoří jediný Buolův dopis, a to list z 25. 9. 1688, tedy z doby, kdy do jejich odjezdu z Říma scházelo pouze pár dní (tamtéž, fol. 350). Dále viz také koncepty pro hofmistra i pro mladého pána ze 17. 10. 1688 (tamtéž, fol. 602).
- 106 Ke Kounicově (druhé) bavorské misi L. MARŠÁLKOVÁ, *Dominik Andreas von Kaunitz*, s. 139–151. K wittelsbašskému dvoru, centru moci i kultury ovlivněné italskou módou, jenž mladíky na

mladý pán hodlal zdržet několik dní a vyjádřit úctu kurfiřtovi Maxmiliánu II. Emanuelovi a kurfiřtce Marii Antonii Habsburské. Delší zastávku plánovali naši cestovatelé učinit i v Řezně, kde jim slíbil poskytnout přístřeší další z otcových známých: hrabě Gottlieb z Windischgraetzu (1630–1695).¹⁰⁷ Z posledních měsíců cesty se prameny bohužel nedochovaly. Vzhledem k tomu, že kníže Ferdinand už dávno pochopil, že se jeho třetí syn duchovním nestane, a i když se naděje vzdával jen nerad, svůj tlak na Waltera Xavera postupně uvolňoval, lze předpokládat, že k dalším závažným sporům a dohadům o to, zda má mladík vystupovat jako duchovní, už během návratu domů nedošlo.

Kavalírskou cestu Waltera Xavera z Dietrichsteina rozhodně nelze hodnotit jako neúspěšnou. Naplánovaný vzdělávací program dokončil se ctí a dobrými výsledky. Během studia práv v Lovani patřil podle svých i hofmistrových slov k těm nejlepším studentům a jeho disputace se dočkala nadšeného ocenění ze stran zkoušejících, přihlížejících i hofmistra Buola. Dařilo se mu i při šlechtických cvičeních, v nichž prý (i přes zdravotní potíže, které ho provázely) exceloval. Přesto nelze tuto konkrétní cestu po zemích považovat, jak bylo výše doloženo, za jednu z mnoha. Jistou paralelu by bylo možno nalézt snad jen u výpravy Maxmiliána z Trauttmansdorffu (1631–1705), kterou tento hrabě absolvoval v letech 1651–1656. I on byl jedním z mladších synů a po smrti otce Maxmiliána nad jeho kavalírskou cestou bděli jeho starší bratři, kteří u něj ovšem neměli takový respekt. Mladý hrabě byl, stejně jako Walter Xaver z Dietrichsteina, již od dětství předurčen k dráze duchovního a už od útlého věku měl zajištěny kanonikáty v Olomouci a Salcburku. *Grand tour* ho zavedla do Lovaně, kde se mu dostalo právníckého vzdělání i základů šlechtických cvičení, poté do Paříže, kde se intenzivněji věnoval exerciciím, zlatým hřebem cesty se měl stát Řím. K duchovnímu stavu jistě nijak nepřilnul již dříve, ale v momentě, kdy dosáhl zletilosti (v říjnu roku 1653) jeho sebedůvěra vzrostla natolik, že zkoušel prosadit svoji a vyvázat se z duchovního stavu. To se mu zřejmě o necelé dva roky skutečně podařilo, neboť jeho program v Paříži spočíval především v exerciciích. Spolu s dluhy, které nadělal v Paříži a kvůli kterým dokonce odmítal odjet do Říma, se zřejmě i toto jeho odstoupení od otcem pečlivě nalinkované budoucnosti stalo příčinou vážných sporů s jeho poručníkem – starším bratrem Janem Fridrichem. Nakonec se vztah obou bratrů podařilo urovnat a Maxmilián tak do hlavního města křesťanstva zřejmě skutečně odjel. Tak jako Walter Xaver z Dietrichsteina se ale ani on duchovním

cestách velmi lákal, více Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, s. 289–294.

107 MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, fol. 616 a 610, Buolovy dopisy z 24. 7. a 11. 9. 1688 a koncept pro něj z 15. 8. 1688 (tamtéž, fol. 615). K Řeznu jakožto cíli kavalírských cest Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I.*, s. 284–289.

nestal, a protože neměl dostatek prostředků, dal se do služeb císařské armády a účastnil se například obrany Vídně v roce 1683.¹⁰⁸

Závěr

V závěru pojďme zrekapitulovat výše nastíněné otázky. Ovlivnila revolta mladého hraběte z Dietrichsteina proti jeho předurčení k duchovnímu stavu průběh, náplň a itinerář jeho *grand tour*, zaměření jeho studií či vztahy s rodiči, především s otcem, který tuto cestu naplánoval a dohlížel na její zdárný průběh? Jaké důsledky tyto spory měly? A jak se k celé věci stavěl hofmistr Jan Jiří Buol – prostředník mezi synem a otcem?

Kavalířská cesta Waltera Xavera z Dietrichsteina byla původně naplánována o celé dva roky kratší: v Římě se měl podle nejstarší instrukce objevit už na podzim 1685 a domů by tak dorazil v následujícím roce. Vlivem mnoha okolností však došlo ke značnému zdržení. Kromě tradičních faktorů, jako byla nepřízeň počasí, nemoci či odsouvání termínu zkoušek, byla jedním ze závažných důvodů politicko-vojenská situace: válka o reunie probíhající v letech 1683–1684 znemožňovala bezpečné cestování a i když kníže uvažoval, že syna nechá dostudovat místo v Lovani například ve Francii či Itálii, váhal tak dlouho, že odjezd už nebyl možný. Do hry také vstoupilo osobní přání Waltera Xavera, který velmi toužil po výletu do Anglie, a nakonec se mu jej podařilo prosadit, ačkoliv v původním plánu nebyl zahrnut. Itinerář cesty tedy sice kníže Ferdinand naplánoval důkladně, ale přihlížel i k návrhům a přáním mladého pána a jeho hofmistra.

S organizací výpravy knížeti z Dietrichsteina vydatně pomáhala řada lidí – kníže těžil ze svého postavení údajně nejinformovanějšího dvořana své doby a ze svých četných užitečných známostí a kontaktů z řad urozených diplomatů i majetných obchodníků.¹⁰⁹ Proplácení smének, ale i poskytování čerstvých zpráv, dorovnávání dluhů či přeposílání různých věcí obstarávala řada obchodníků a bankéřů: Adriano Zetti, Ascanio Martini, Petr Neuvill a především pak Ottavio Pestalozzi a jeho lidé. S formalitami kolem vyřízení francouzského pasu na cestu do Nizozemí Dietrichsteinům vypomáhal francouzský vyslanec u císaře, markýz Bernardin de Sébeville. (Nejen) během lovaňských studií nad mladým pánem drželi ochrannou ruku místodržitel ve Španělském Nizozemí Ottone Enrico Carretto, hrabě di Millesimo, markýz de Savona a de Grana, a císařský rezident

108 O jeho kavalířské cestě více J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, s. 133–136; Eva-Marie CSÁKY-LOEBENSTEIN, *Studien zur Kavalierstour österreichischer Adelliger im 17. Jahrhundert*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 79, 1971, s. 428–434; kratičce k němu také J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 45, sl. 262, digitalizovaná verze na URL: <<http://www.zedler-lexikon.de/>> [cit. 11. 8. 2017].

109 Více viz R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, zde především s. 417–434.

v Haagu, Daniel Johan Kramprich z Kronenfeldu. Do Anglie měl mladík původně odcestovat spolu s mimořádným císařským vyslancem, hrabětem Dominikem Ondřejem z Kounic, a i když se jejich společná cesta nakonec neuskutečnila, pravděpodobně se setkali na dvoře bavorského kurfiřta v Mnichově. Přijetí na královském dvoře ve Windsoru mu zařídil španělský vyslanec don Pedro Ronquillo. V Paříži nad Walterem Xaverem bděl jeho strýc a také císařský vyslanec, hrabě Václav Ferdinand z Lobkovic, který mu kromě jiného poskytl přístřeší a finanční výpomoc a také ho představil u dvora a dohlížel na průběh jeho studia. Ve Věčném městě mladíkovy kroky zpovzdálí sledoval agent Giovanni Emmanueli a mladík se zde také pravděpodobně setkal se španělským velvyslancem. Nadstandardní vztahy se španělskými vyslanci, jejichž služeb Dietrichstein využíval v Londýně či v Římě, jistě plynuly z dlouholetých pevných vazeb rodu Dietrichsteinů na Španělsko. Walter Xaver tak rozhodně nebyl jediným, kdo ze spojení se španělským prostředím těžil a například Filip Zikmund z Dietrichsteina se do Španělska v rámci své cesty po zemích vypravil i přesto, že obliba tohoto cíle kavalírských cest již pozvolna upadala.

Studijní výsledky mladého Dietrichsteina byly většinou velmi dobré a s probíranou látkou ani s plněním svých studijních povinností nemíval problémy; jako jeden z nemnoha své doby dokonce dosáhl až na právnický gradus. V momentech, kdy se vyostřily jeho diskuze s otcem, však u mladíka vždy nastal prudký zvrát a propad do melancholie, což se projevilo i na jeho prospěchu. Už od roku 1684 začal projevoval výraznou inklinaci nikoli k právu kanonickému, ale k civilnímu, což o jeho budoucím směřování mnoho vypovídalo. Ze stejného důvodu, tedy aby zdůraznil svůj příklon ke světské dráze, také později vykazoval nadšený zájem o pevnosti, které na cestách míjeli. Během svých studijních pobytů získával Walter Xaver vědomosti z oblasti práva, historie místní i obecné, geografie a kartografie, filozofie, etiky, tedy z oborů, které měl využít jako duchovní. Kromě toho se také pilně cvičil v jazycích: francouzštině, italštině, latině, a dokonce, což nebylo příliš obvyklé, i v češtině, avšak ani po letech studia nepřesáhly jeho jazykové schopnosti běžný průměr a kdykoli to bylo možné, vracel se k němčině. V exerciciích, které mu otec slíbil především jako motivaci a kvůli zažehnání potenciálního střetu při výměně názorů ohledně setrvání v duchovním stavu, nicméně Dietrichstein vynikal a vykonával je s velkým západem, neboť pro něj představovaly vstup mezi světské osoby. V Paříži a později i v Římě se věnoval jízdě na koni, šermu, tanci a také hře na loutnu.

Povolení k vykonávání šlechtických cvičení však mladému hraběti nestačilo. Po celou dobu trvání své cesty po zemích se snažil především o to, aby mohl z řad duchovenstva oficiálně vystoupit. Symbolem budoucnosti, která mu byla předurčena a které se děsil, byl pro něj oděv duchovního, na němž jeho otec zpočátku striktně trval a který se stal častým předmětem sváru. Mladík se zcela kategoricky odmítal oblékat jako duchovní již od samého počátku své cesty – aby výprava neskončila fiaskem hned v prvních měsících, kníže

od tohoto požadavku na hofmistrovu radu ustoupil. Walter Xaver se ovšem nezastavil a již na cestě do Nizozemí se otci přiznal, že si nepřeje nic jiného, než být zproštěn svých závazků k církvi. Vlny odporu pak u mladého pána propukly vždy, když byl nucen prezentovat se jako duchovní osoba – problémy tedy přirozeně nastaly i ohledně toho, jak by měl vést disputaci a jaký titul ponese jeho univerzitní teze.

Závažné následky měly jeho protesty z roku 1684, kdy jeho otec poprvé pochopil, že se zřejmě ze syna duchovní nestane. Kromě typického propadu do melancholie a zhoršení mladíkova prospěchu lze ale u něj zaznamenat i jistou naději: navrhoval totiž, že aby byl v budoucnu dobře zajištěn, hodlá pilně studovat práva po dobu tří až čtyř let a právnickou praxi chtěl získat u říšského komorního soudu ve Špýru. Kníže Ferdinand však stále věřil, že synovo rozhodnutí zvrátí. Poslední stéblo, kterého se chystal, byla plánovaná cesta do Říma. Doufal totiž, že velkolepost města i důstojnost tamního duchovenstva na mladíka zapůsobí natolik, aby v řadách duchovních setrval. Protože se i tyto naděje ukázaly jako liché a také, aby nepřišla jeho námaha se sháněním kanonikátů nazmar, rozhodl se kníže prebendy v Olomouci a Pasově přepustit buď svým mladším synům, nebo synovcům (potomkům hraběte Maxmiliána z Dietrichsteina).

I přes velké zklamání, které mu syn svým odporem k pečlivě plánované budoucnosti v řadách duchovenstva způsobil, na něj kníže nezanevřel a jeho názory nakonec přijal. Dokonce se mu postaral o získání komornických klíčů a také se mu začal poohlížet po nevěstě. Tato smířlivost mohla mít několik příčin. Jednou z nich mohla být mladíkova zřejmá snaha i jeho dobré studijní výsledky. Dalším důvodem jistě byly obavy knížete o synův zdravotní stav, který nebyl ani zdaleka ideální. Nejdůležitější roli ovšem nejspíš hrál fakt, že tato kavalírská cesta byla jen jednou z mnoha, kterou kníže z Dietrichsteina organizoval, a tudíž tolik nelpěl na jejím dokonalém průběhu, jelikož byl na neustálé diskuzi o ideálním průběhu cest zvyklý: již v 60. letech 17. století vyslal na cestu po zemích svého mladšího bratra Františka Antonína, který byl taktéž určen pro dráhu duchovního, v níž sice setrval, avšak na zajištěné kanonikáty rezignoval a vstoupil do jezuitského řádu.¹¹⁰ V 70. letech vypravil dalšího z mladších bratrů, Filipa Zikmunda, který procestoval Nizozemí, Francii, Španělsko a Itálii, avšak do organizace cesty mu hodně mluvila nevlastní matka, Sofie Agnes, rozená hraběnka z Mansfeldu.¹¹¹ O desetiletí později naplánoval *grand tour* pro svého nejstaršího syna Leopolda Ignáce, který se podíval do Anglie, Francie a Itálie, ale ani jeho cesta neměla hladký průběh, neboť v Paříži žil

110 Zuzana ORÁLKOVÁ, *Evropská cesta a římský studijní pobyt Františka Antonína z Dietrichštejna v letech 1662–1666 ve světle korespondence hofmistra Josefa Seima*, bakalářská práce Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2014. Srov. též autorčinu studii na dané téma v tomto čísle.

111 J. KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených*, itinerář cesty, která probíhala v letech 1670–1674, na s. 364.

rozmařilým životem, nadělal značné dluhy, a dokonce se prý nakazil jakousi nemocí. Urovnání situace stálo knížete Ferdinanda mnoho energie.¹¹²

Primární tedy bylo udržet Waltera Xavera na studiích a zabránit mu v různých nepředloženostech. S tímto obtížným úkolem knížeti vydatně pomáhal hofmistr Jan Jiří Buol. Ten, ačkoli nebyl schopen svého svěřence přesvědčit, aby v duchovním stavu setrval, vždy taktně a diskrétně zažehnal rozmíšky a zabránil mnohým potenciálním excesům a možná jen díky jeho šetrnému jednání mladý Dietrichstein svoji kavalírskou cestu úspěšně dokončil.

112 Tamtéž, itinerář cesty probíhající v letech 1680–1683 a znovu v letech 1683–1685 (přestávka byla způsobena zásnubami mladého hraběte, kvůli kterým se musel z cest vrátit), na s. 363. K této kavalírské cestě také R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 151–179.

Summary

Walter Xaver Count of Dietrichstein on the Grand Tour (1683–1688) and his fight against a predestined future

Walter Xaver Count of Dietrichstein (1664–1738), the third son of Ferdinand Prince of Dietrichstein, had been predestined for a spiritual career since his childhood. His grand tour (which took place between the years 1683–1688 and during which he stayed in the Netherlands, France, England and Italy) he made as an ordained clergyman and also holder of two benefices and his parents hoped that he could even become a cardinal. Nevertheless, Walter Xaver had never accepted these plans – he had always manifested reluctance against this predestined future but just during his grand tour, when he escaped from the influence of his parents, his protests culminated.

Therefore, the presented study notices besides the course of the journey and young man's educational programme also this fight against his staying among the clergy and the consequences of these disputes. A number of diplomats and merchants helped with the organisation of the journey and its itinerary and programme was influenced by several circumstances. Young Dietrichstein travelled away during the war of the Reunions (1683–1684) and for his own safety, he could not travel as he planned. His father also allowed him various concessions (maybe because of worries about his son's health or as a motivation) – a trip to England and especially the graduation of aristocratic exercises that he completed in Paris and partly in Rome.

About the fact that his son had to become a clergyman, Prince Ferdinand refused to discuss

for a long time. Though Walter Xaver seemed to be a gifted student (demanding study of law, history, geography, philosophy, ethics, riding a horse, fencing, dancing, playing the lute and languages: French, Italian, Latin and even Czech he finished with great results), whenever the disputes with his father escalated, he became melancholic and the deterioration of his study results followed. From the very beginning of the journey, the young man tried to persuade his father to let him leave the clergy. Usual object of their disputes was if the young man should present himself as a clergyman (therefore, problems encountered whenever he had to wear spiritual clothes or about scholarly disputation and the title mentioned in his theses). Prince Ferdinand did not want to give up but he started to understand, that his third son will probably never become a clergyman. So that his efforts with ensuring the benefices was not lost, Prince decided to let them to his younger sons or cousins.

Despite the disappointment that his son had given to him, Prince finally respected his opinions. His priority was to keep his son on the studies and prevent him from making difficulties. With this task his son's Hofmeister Johann Georg Buol helped him a lot. This man settled disputes with a great tact, avoided many problems and maybe only thanks to him the young Dietrichstein finally concluded his grand tour successfully.